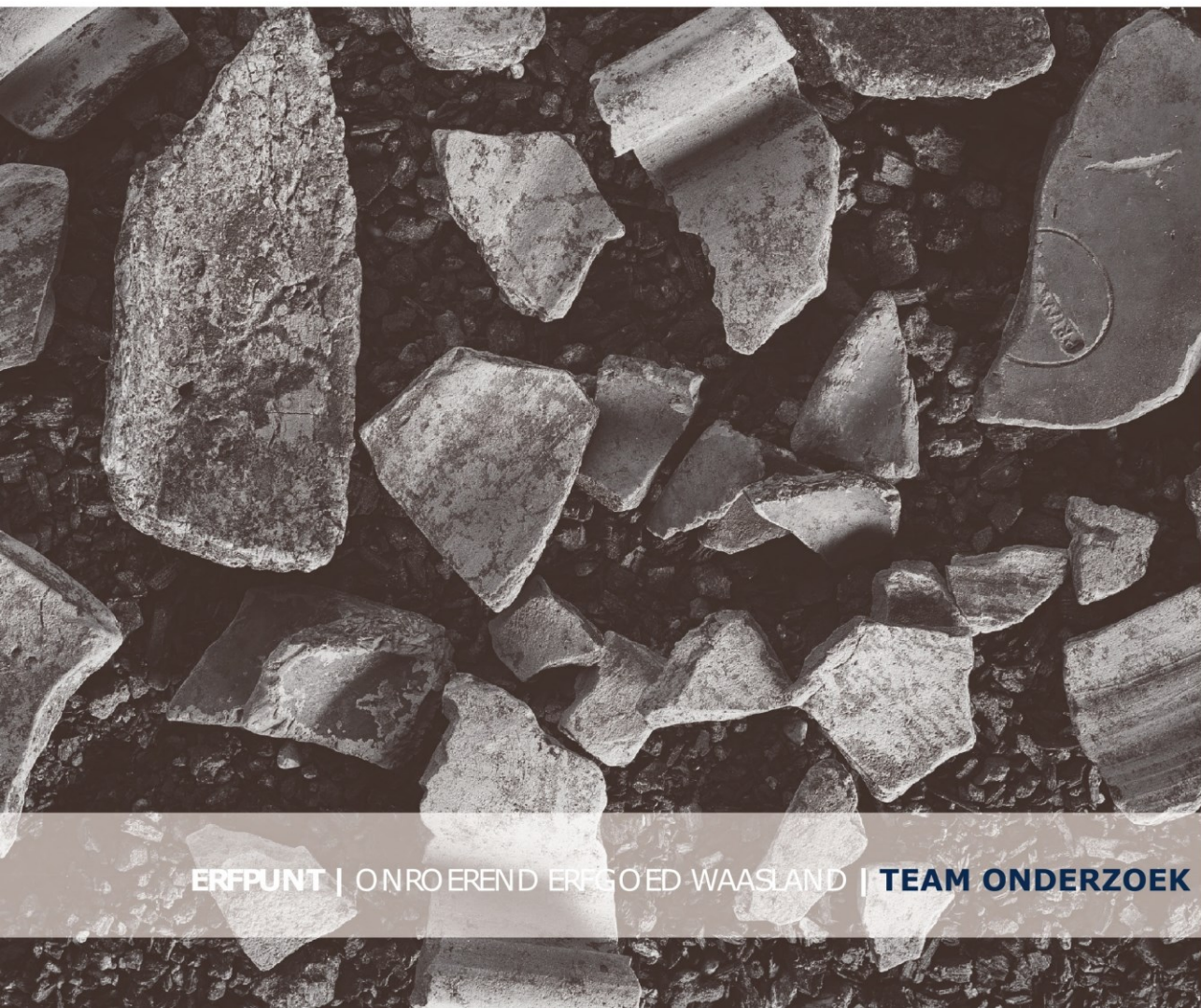

Archeologienota

Vrasene – Haagstraat 2021

Bureauonderzoek

RAPPORT

Rapporten van Erfpunt – team Onderzoek

211

Project

Vrasene – Haagstraat 2021

Projectcode Agentschap Onroerend Erfgoed

2021J118

Uitvoerder project

Erfpunt – team Onderzoek

OE/ERK/Archeoloog/2016/00101

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Auteurs

Thierry Van Neste, Rani Evaert

Wetenschappelijke begeleiding

Erfpunt - team Beheer

© Erfpunt – team Onderzoek, 2021

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Erfpunt.

Erfpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN 0778-3841

Erfpunt - team Onderzoek

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Tel +32 (0)3 778 87 59

onderzoek@erfpunt.be

www.erfpunt.be

www.facebook.com/Erfpunt

<https://sketchfab.com/Erfpunt>

Inhoud

1.	Beschrijving van de uitgevoerde werken	1
1.1.	Verantwoording.....	1
1.2.	Administratieve gegevens	1
1.3.	Verstoorde zones.....	2
1.4.	Archeologische voorkennis	3
1.5.	Omschrijving van de onderzoeksoopdracht.....	3
1.5.1.	Vraagstelling	3
1.5.2.	Randvoorwaarden	5
1.5.3.	Geplande werken en bodemingrepen.....	5
1.6.	Werkwijze en onderzoeksstrategie	9
2.	Assessmentrapport	10
2.1.	Beschrijving en motivering van methoden.....	10
2.2.	Assessment van het onderzochte gebied.....	10
2.2.1.	Situering van het projectgebied	10
2.2.1.1.	Algemene situering.....	10
2.2.1.2.	Topografische en hydrografische situering	12
2.2.1.3.	Geologische en bodemkundige situering	13
2.2.1.4.	Aardkundige waarnemingen	15
2.2.2.	Historische beschrijving	18
2.2.2.1.	Middeleeuwen.....	18
2.2.2.2.	Nieuwe tijd	23
2.2.2.3.	Nieuwste tijd.....	24
2.2.3.	Archeologisch kader	27
2.2.4.	Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	33
2.2.5.	Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed	33
2.2.6.	Impact van de werken	34
2.2.7.	Advies	35

3.	Synthese	36
4.	Samenvatting.....	39
5.	Bibliografie.....	40

1. Beschrijving van de uitgevoerde werken

1.1. Verantwoording

Aan de Haagstraat te Vrasene zal een verkaveling gerealiseerd worden. In het kader van de geplande werkzaamheden is een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek) verplicht.

Dit onderzoek werd uitgevoerd door het team Onderzoek van Erfpunt. Het verslag van resultaten werd opgesteld door Thierry Van Neste en Rani Evaert.

1.2. Administratieve gegevens

Projectcode

2021J118

Wettelijk depot

ISSN 0778-3841

Betrokken actoren

Erkende archeoloog: Erfpunt (OE/ERK/Archeoloog/2016/00101)

Veldwerkleider: Thierry Van Neste

Assistent-archeoloog: Rani Evaert

Wetenschappelijke advisering: Erfpunt - team Beheer

Vindplaatsnaam

Vrasene – Haagstraat 2021

Provincie

Oost-Vlaanderen

Gemeente

Beveren

Deelgemeente

Vrasene

Plaats

Haagstraat 48

Toponiem

Koefering

Coördinaten (Lambert '72)

Noord: 212711,871100001

Oost: 136975,393699998

Zuid: 212554,583000001

West: 136864,600699998

Kadastrale gegevens

Beveren, Afdeling 4, Sectie B, perceel 246H (deel), 241H (deel), 244G (deel)

Kadasterplan: kaart 2

Topografische ligging

Kaart 4

Begindatum

11 oktober 2021

Einddatum

15 oktober 2021

Relevante termen uit de Inventaris Onroerend Erfgoed

Typologie: bolle akkers, weilanden, agrarische gebouwen

Datering: Onbepaald, late middeleeuwen (13de-15de eeuw), nieuwe tijd (16de-18de eeuw), nieuwste tijd (19de-21ste eeuw)

Stijlen: niet van toepassing

Culturen: niet van toepassing

Materiaal: niet van toepassing

Soort: niet van toepassing

Gebeurtenis: bureauonderzoek

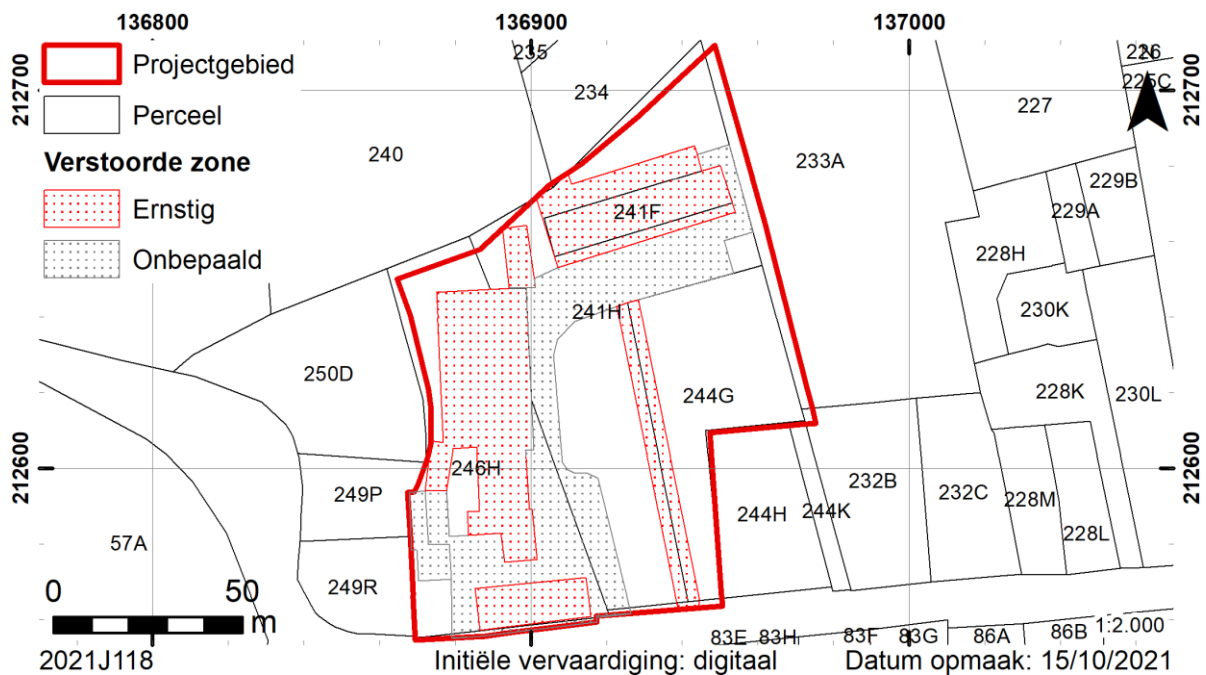
1.3. Verstoorde zones

Het projectgebied wordt momenteel ingenomen door een landbouw-, melk- en rundveebedrijf. Ter hoogte van de straatkant is één gebouw aanwezig, namelijk een af te breken schuur. Ten westen en ten noorden daarvan situeren zich nog verschillende gebouwen. Het gaat om een berging en een stalling met aaneensluitende stallen. De buitenruimte tussen de landbouwgebouwen is verhard. In het uiterste noorden en noordoosten bevinden zich nog twee gebouwen, eveneens stallingen.

Bij een plaatsbezoek kon vastgesteld worden dat minstens de stallingen en de schuur aan de straatzijde, die binnen de daadwerkelijke verkaveling zullen vallen, voorzien zijn van beerputten. Daarnaast zijn buiten de gebouwen nog resten aanwezig van (opgevulde) voormalige beerputten. Er kan dan ook gesteld worden dat deze zones ernstig verstoord zijn.

Op basis van een controleboring kon eveneens vastgesteld worden dat de grens tussen percelen 241H en 244G voorheen gevormd werd door een perceelgracht. Ter hoogte van deze gracht is dan ook sprake van een ernstige verstoring.

Als laatste dient melding gemaakt te worden van de aanwezige nutsleidingen aan de straatzijde.

Kaart 1. Overzicht van de verstoorte zones binnen het projectgebied.

1.4. Archeologische voorkennis

Binnen het projectgebied werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het ligt niet binnen een vastgestelde archeologische zone of in een gebied waar geen archeologie te verwachten is.

1.5. Omschrijving van de onderzoeksoopdracht

1.5.1. Vraagstelling

De totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarvoor een verkavelingvergunning zal worden aangevraagd bedraagt 10 850,22 m². Hierbinnen zal een vergunning aangevraagd worden voor een verkaveling met een oppervlakte van ± 3 360 m².

Artikel 5.4.2. van het decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 stelt dat het bij *aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3 000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones, liggen* verplicht is om een bekrachtigde archeologienota zoals vermeld in artikel 5.4.8 van datzelfde decreet toe te voegen aan een verkavelingvergunning. Hierbij dient enkel rekening gehouden te worden met de terreinen waarop werken uitgevoerd worden met het oog op het bouwrijp maken van de verkaveling en met de oppervlakte van de kavels die verkocht en verhuurd zullen worden voor meer dan negen jaar, waarop een recht van erfpacht of opstal gevestigd zal worden of waarvoor een van die overdrachtsvormen aangeboden zal worden, zulks met het oog op woningbouw of de oprichting van constructies.

In het kader van het bureauonderzoek:

- Wordt het plangebied afgebakend en beschreven;
- Worden reeds verstoorde en reeds onderzochte zones in kaart gebracht;
- Worden de gekende aardkundige en ecologische kenmerken geïnventariseerd;
- Worden de gekende archeologische en historische waarden en indicatoren geïnventariseerd en ingeschat;
- Wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor een stedenbouwkundige vergunning of verkavelingvergunning wordt aangevraagd, de uitvoeringswijze van deze werken en de potentiële impact ervan op het bodemarchief.

Om de eventuele archeologische waarde van het onderzochte gebied in te schatten, wordt informatie verzameld over minstens volgende aspecten, op basis van alle relevante bronnen:

- De bewoningsgeschiedenis;
- De landschapshistoriek;
- De topografie;
- De geologie;
- Het bodemgebruik;
- De vegetatie;
- De aanwezige erfgoedwaarden;
- De historische ingrepen.

Tijdens het bureauonderzoek zal getracht worden om een antwoord te bieden op volgende onderzoeksvragen:

- Wat zijn de gekende landschappelijke en aardkundige gegevens?
- Wat is het historisch landgebruik? Welke invloed kan dit hebben gehad op de bewaring van eventueel archeologisch erfgoed?
- Zijn er gekende archeologische waarden aanwezig binnen of in de omgeving van het projectgebied?
- Wat is de kans dat archeologische sites aanwezig zijn binnen het projectgebied?
- Indien archeologisch erfgoed verwacht wordt:
- Hoe kan zich dit manifesteren?
- Zijn er indicaties voor de diepte waarop het archeologisch erfgoed zich kan bevinden?
- Wat is de impact van de geplande werken op eventueel archeologisch erfgoed? Welke maatregelen dienen dienaangaande genomen te worden?

De resultaten van de analyses worden op plannen weergegeven. De resultaten van deze studies moeten toelaten een gemotiveerd advies te formuleren of er al dan niet verder archeologisch vooronderzoek moet uitgevoerd worden, inclusief de methodiek daarvoor.

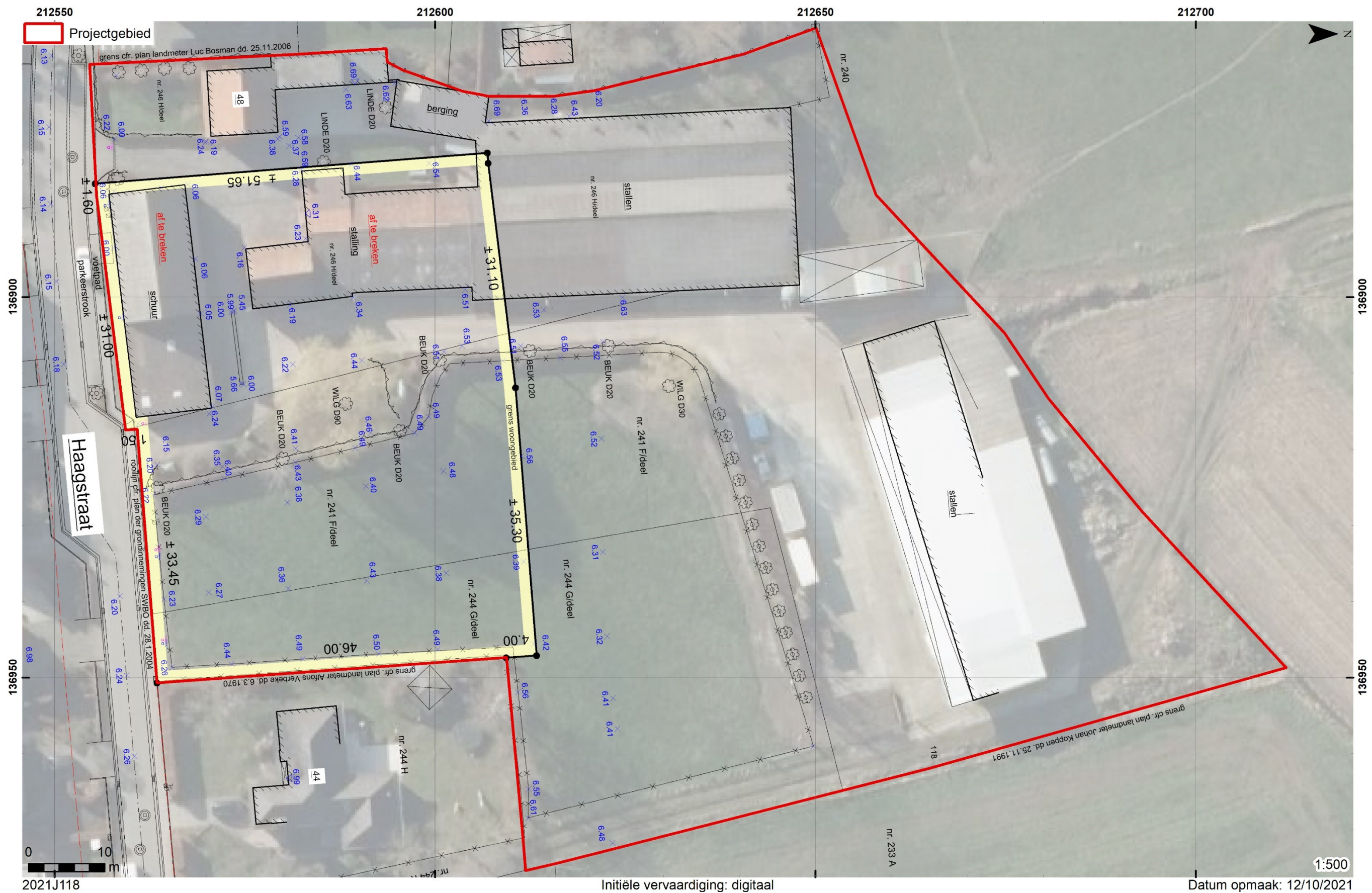
1.5.2. Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek werden geen randvoorwaarden voorzien.

1.5.3. Geplande werken en bodemingrepen

Het zuidelijke deel van het projectgebied langs de Haagstraat zal verkaveld worden. Hierbij zullen delen van de huidige percelen omgevormd worden tot zes loten voor eengezinswoningen, met een gemiddelde breedte van ± 11 m. Aan de straatkant wordt een voortuinstrook voorzien met een diepte van ± 6 m. Voor loten 1 en 3 bedragen de diepte aan de westzijde respectievelijk 6,40 m en ± 8 m. De diepte van de voortuin van lot 2 is aan de oostzijde beperkt tot 5,50 m. Hierachter wordt een zone van 18 m voorbehouden voor de constructie van een hoofdgebouw. Ieder lot is voorzien van een zijtuin met een breedte van ± 3 m. Achteraan wordt een achtertuintrook voorzien van ± 26 m met uitzondering van loten 1, 2 en 3, waar de diepte aan de westzijde respectievelijk 27,25 m, 27,65 m en 25,60 m zal bedragen. De achtertuin van lot 2 kent in het oosten een diepte van 28,10 m.

De realisatie van de nieuwe kavels zal in drie fasen verlopen. In een eerste fase ligt de focus op loten 5 en 6. Vervolgens gebeurt de realisatie van loten 3 en 4 na de afbraak van de bestaande schuur. In een laatste fase zal de huidige stalling afgebroken worden, waarna de realisatie van loten 1 en 2 volgt.

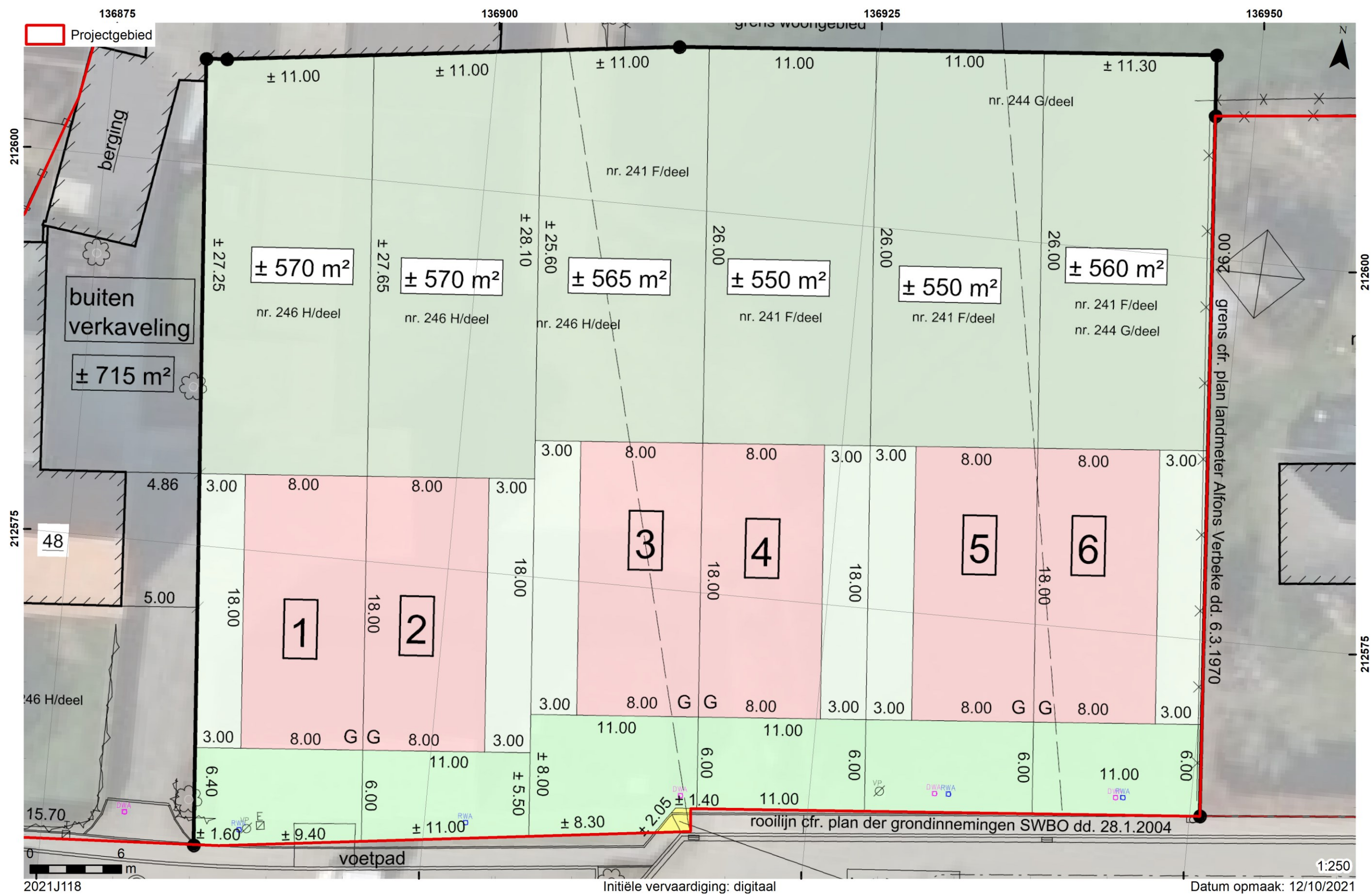
Plan 1. Inplantingsplan op de bestaande toestand.

2021J118
Plan 2. Ontwerpplan.

Initiële vervaardiging: digitaal

Datum opmaak: 12/10/2021

1.6. Werkwijze en onderzoeksstrategie

Voor het bureauonderzoek werd informatie verzameld aangaande de historische, landschappelijke en archeologische kennis van de ruime omgeving van het projectgebied. Voor de historische data werden verschillende literatuurbronnen geraadpleegd. Daarnaast werden verschillende historische kaarten gebruikt. Deze werden verkregen via de Web Map Service (WMS) voor ArcGIS van het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV), de “Erfgoedbank Waasland”¹ en het portaal “Cartesius”², een samenwerking tussen het Nationaal Geografisch Instituut, de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief en het Koninklijk Museum van Midden-Afrika. De verkregen kaarten werden indien nodig bewerkt, gegeorefereerd en gebruikt als laag in een GIS-omgeving. Ook de landschappelijke achtergrond van het projectgebied werd in GIS onderzocht. Hierbij werd gebruik gemaakt van gegevens die bekomen werden via de Web Map Service en de downloadcatalogus van het AGIV³. De archeologische gegevens werden hoofdzakelijk bekomen via het team Beheer van Erfpunt. Daarnaast werden de “Archeologische elementen” van de Inventaris Onroerend Erfgoed en de desbetreffende onderzoeksrapporten geraadpleegd.

Op basis van de verkregen gegevens werd een inschatting gemaakt van het potentieel op kennisvermeerdering en de al dan niet te nemen maatregelen die hier het gevolg van zijn.

In de loop van dit onderzoek diende niet afgeweken te worden van de Code Goede Praktijk en werden geen externe specialisten geraadpleegd. Wetenschappelijk advies werd verkregen bij het team Beheer van Erfpunt.

Dit rapport schets het algemene kader van het onderzoek en bevat de neerslag van de onderzoeksresultaten. Een kopie ervan wordt in digitale vorm aangeleverd aan de opdrachtgever, het agentschap Onroerend Erfgoed en Erfpunt – team Beheer.

¹ <http://www.waaserfgoed.be>.

² www.cartesius.be

³ <https://download.agiv.be/Catalogus>

2. Assessmentrapport

2.1. Beschrijving en motivering van methoden

Voor het assessment van het projectgebied werden de bepalingen in hoofdstukken 7 en 12 van de Code Goede Praktijk gevolgd. In eerste instantie werd het projectgebied afgebakend en beschreven. Dit gebeurde in ArcGIS door middel van de digitale kadasterplannen, de bodembedekkingkaart en de inventaris van het landschappelijk en bouwkundig erfgoed. De aardkundige en ecologische kenmerken werden geïnventariseerd aan de hand van geologische en bodemkundige kaarten. Gekende archeologische en historische waarden en indicatoren werden geïnventariseerd aan de hand van gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI), de inventaris van het bouwkundig erfgoed en een literatuurstudie. Aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's werd de recentere geschiedenis onderzocht. Op basis hiervan kon worden vastgesteld dat het gaat om een zone met lage densiteit aan bebouwing in het verleden.

Niet-gegeorefereerde beelden werden gegeorefereerd op basis van herkenningspunten. Vrijwel steeds werd hierbij gebruik gemaakt van een eerstegraads polynomiale vergelijking. Voor de visualisatie van de verschillende kaartlagen werd steeds rekening gehouden met de gebruiksschaal en de resolutie van de desbetreffende kaartlaag.

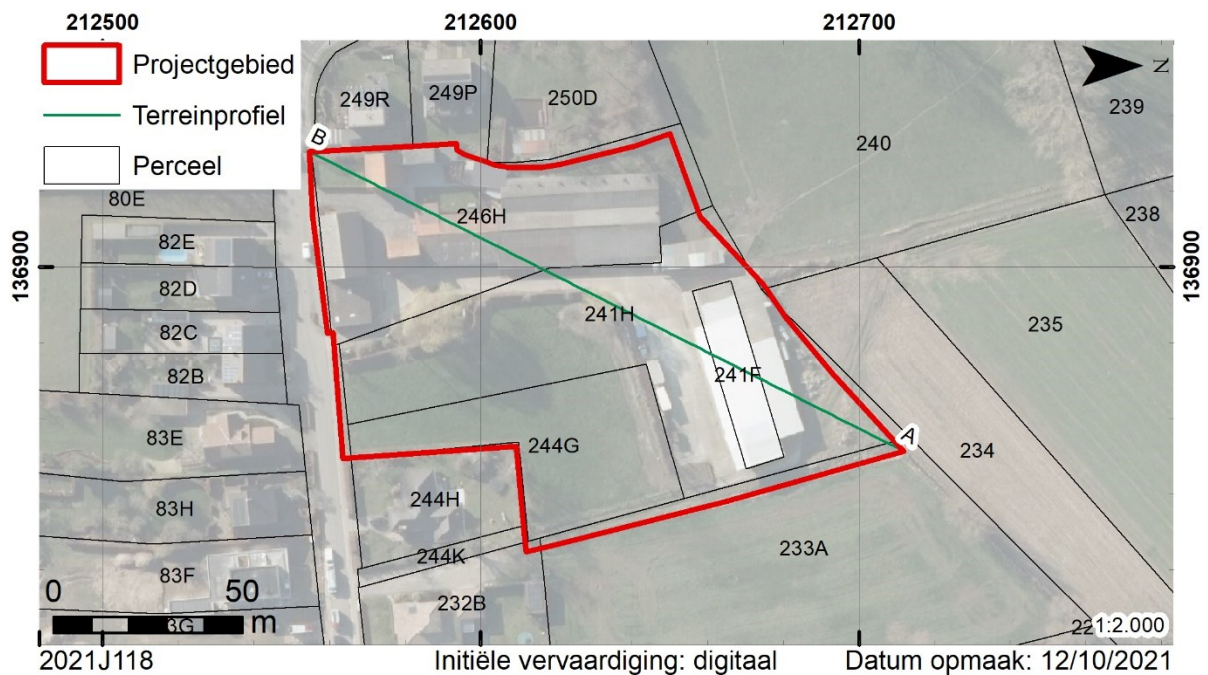
Bij al deze onderzoeken werd rekening gehouden met gegevens die betrekking hadden op het projectgebied, alsook de onmiddellijke tot nabije omgeving.

2.2. Assessment van het onderzochte gebied

2.2.1. Situering van het projectgebied

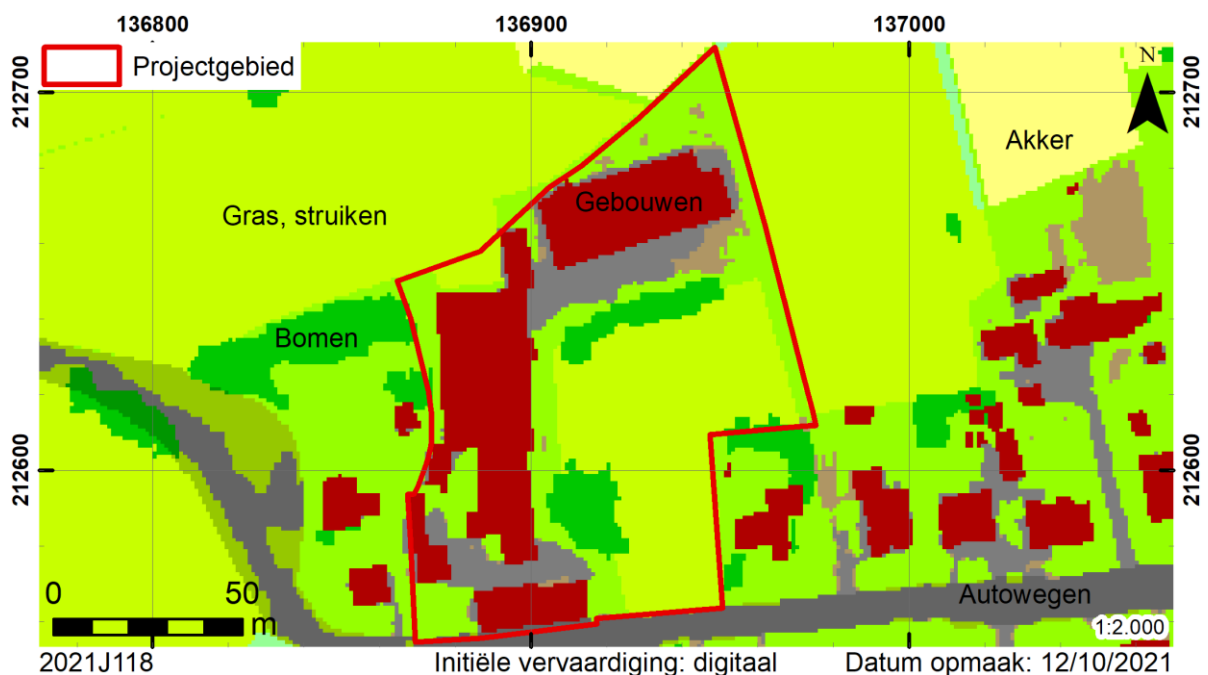
2.2.1.1. Algemene situering

Het projectgebied is gelegen in Vrasene, een deelgemeente van Beveren-Waas (Oost-Vlaanderen). Kadastraal is het gekend onder afdeling 4, sectie B, percelen 241F, 241H, 244G en 246H. In het zuiden wordt het projectgebied begrensd door de Haagstraat.

Kaart 2. Situering op het kadaster⁴.

Op de bodembedekkingskaart wordt het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied omschreven als 'gras, struiken'. Het noordelijke en westelijke deel wordt ingenomen door gebouwen en verhardingen.

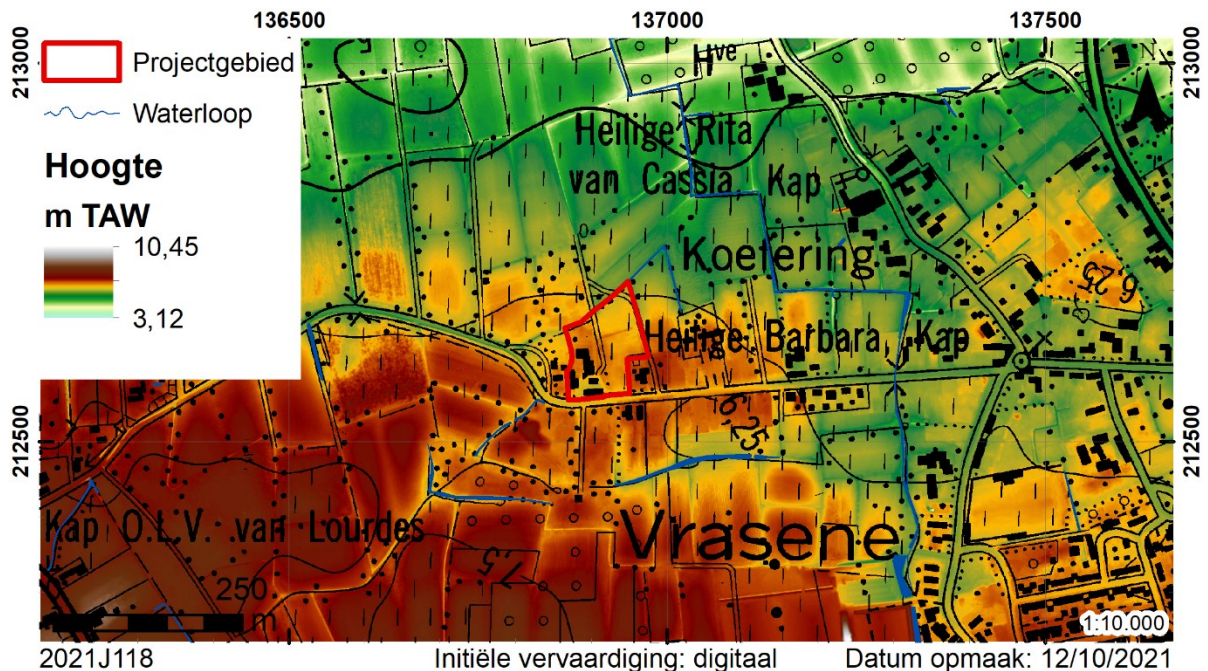

Kaart 3. Situering op de bodembedekkingkaart (AGIV WMS).

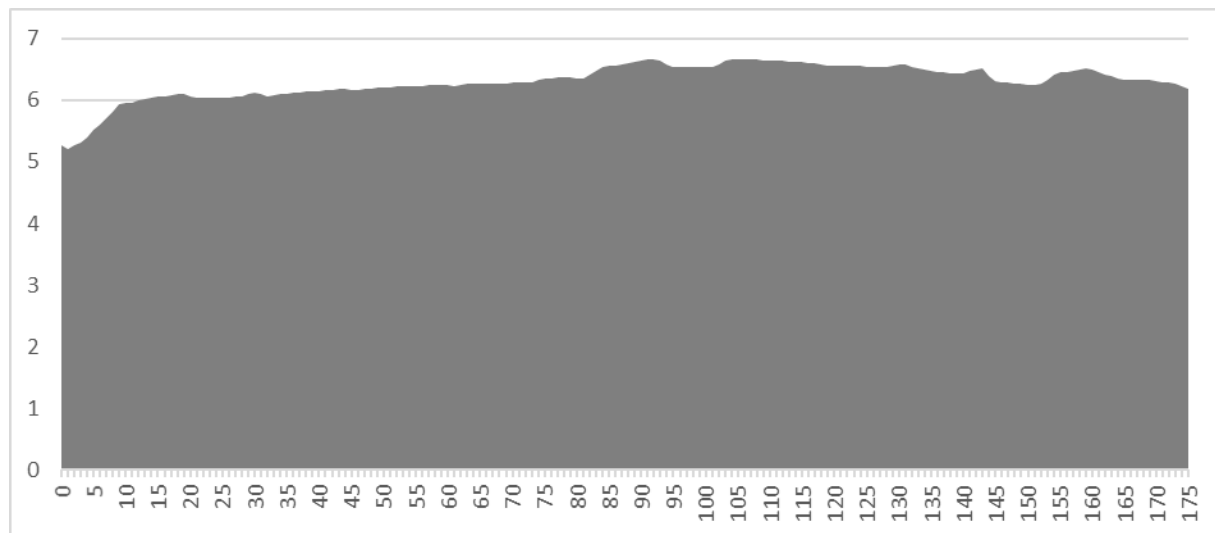
⁴ GDI-Vlaanderen 2021.

2.2.1.2. Topografische en hydrografische situering

Het projectgebied bevindt zich binnen het traditionele landschap “Land van Waas”. Het is gelegen op de rand van een zandrug en vertoont een lichte daling naar het noorden toe. De hoogte binnen het projectgebied schommelt tussen 5,21 en 6,67 m TAW met een gemiddelde hoogte van 6,30 m TAW.

Kaart 4. Situering op de topografische kaart (AGIV WMS), het DHM⁵ en de VHA⁶.

Figuur 1. Terreinprofiel A-B (zie kaart 2).

Op de Vlaamse Hydrografische Atlas is het projectgebied te situeren in het Beneden-Scheldebekken. Het valt binnen de hydrografische zone van de Waterloop van de Hoge Landen. Zowel ten zuiden als

⁵ GDI-Vlaanderen 2015.

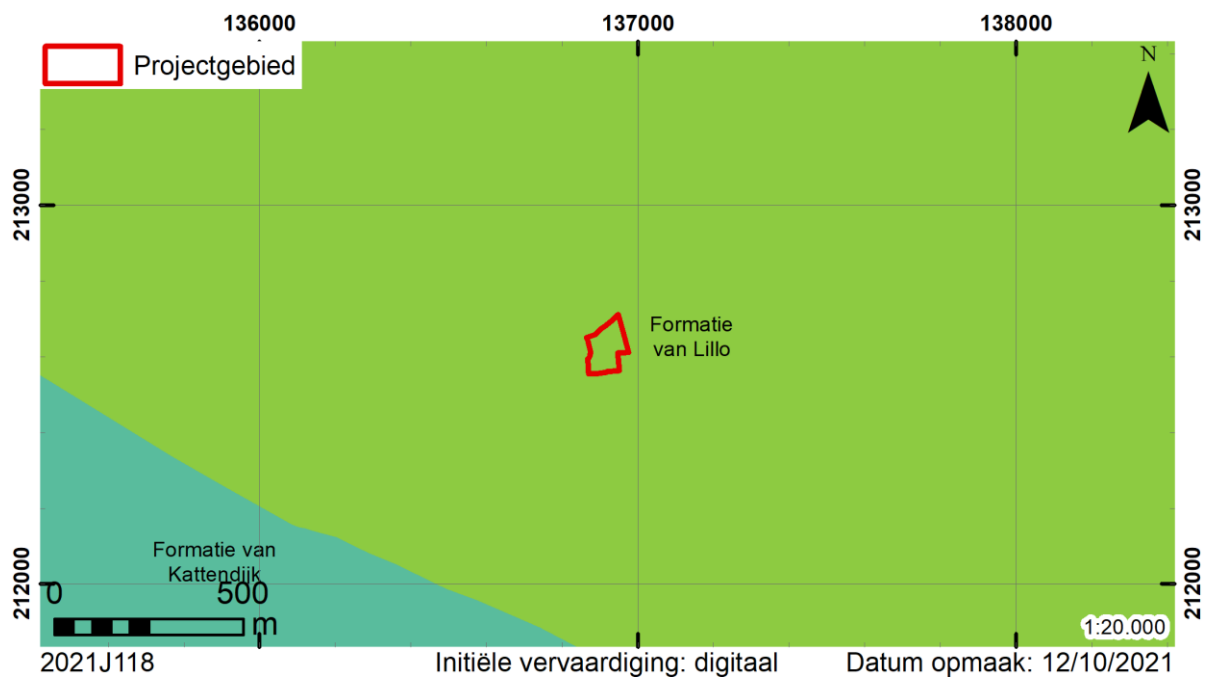
⁶ GDI-Vlaanderen 2021.

ten (noord)westen van het projectgebied wordt het reliëf enigszins ingesneden door naamloze waterlopen. Deze zijn gelegen op ± 120 m, respectievelijk 175 m van het projectgebied.

De dichtstbijzijnde grotere natuurlijke waterloop, de Blokstraatbeek, is op ongeveer 500 m ten noorden van het projectgebied gelegen.

2.2.1.3. Geologische en bodemkundige situering

De tertiaire ondergrond behoort tot de Formatie van Lillo, deze kan gedateerd worden in het Midden tot Boven-Plioceen. Het is een mariene lithostratigrafische eenheid, gekenmerkt door grijs tot bruin schelprijk zand. Vooral de basis van deze formatie is schelprijk en bevat enkele dikke schelpenbanken. Naar boven toe neemt de schelpenconcentratie geleidelijk af, maar blijven de zanden wel kalkrijk. In het Waasland is het Lid van Oorderen het jongste bewaarde lid van deze formatie. Het Lid van Oorderen bestaat uit fijn glauconiet- en kleihoudend zand met veel schelpen en schelpenfragmenten. Vaak komen verschillende schelpenbanken voor die soms ook grint en beenderfragmenten bevatten. De Formatie kan tot 10 m dik zijn.⁷

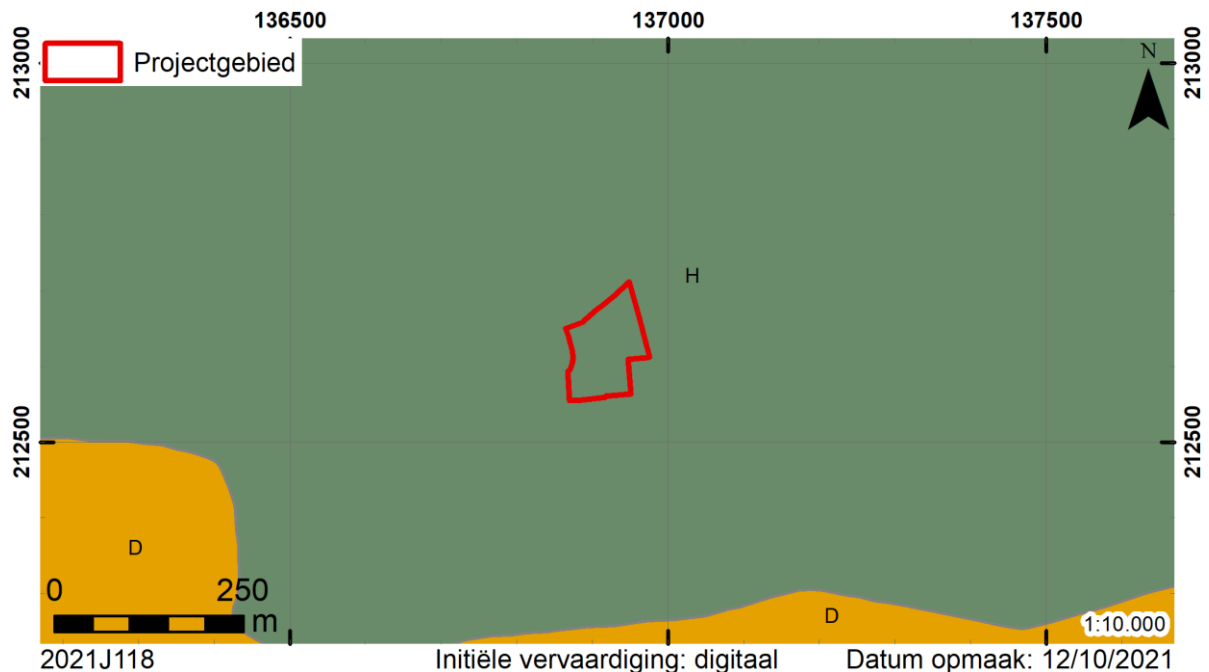
Kaart 5. Situering op de geologische kaart van het Tertiair⁸.

De Tertiaire lagen zijn afgedekt met diachrone zandige hellingsedimenten (kaart 6). Deze afzettingen zijn gevormd door afspoeling of door massabeweging onder normale of periglaciale omstandigheden. Vermits deze sedimenten in feite ontstaan zijn als herwerking van in situ sedimenten onder eolische

⁷ Jacobs *et al.* 2010, 22-23.

⁸ GDI-Vlaanderen 2001.

omstandigheden, is de lithologie van deze sedimenten doorgaans nauw verwant met het onderliggend substraat.⁹

Kaart 6. Situering op de profieltypekaart van het Quartair (AGIV WMS).

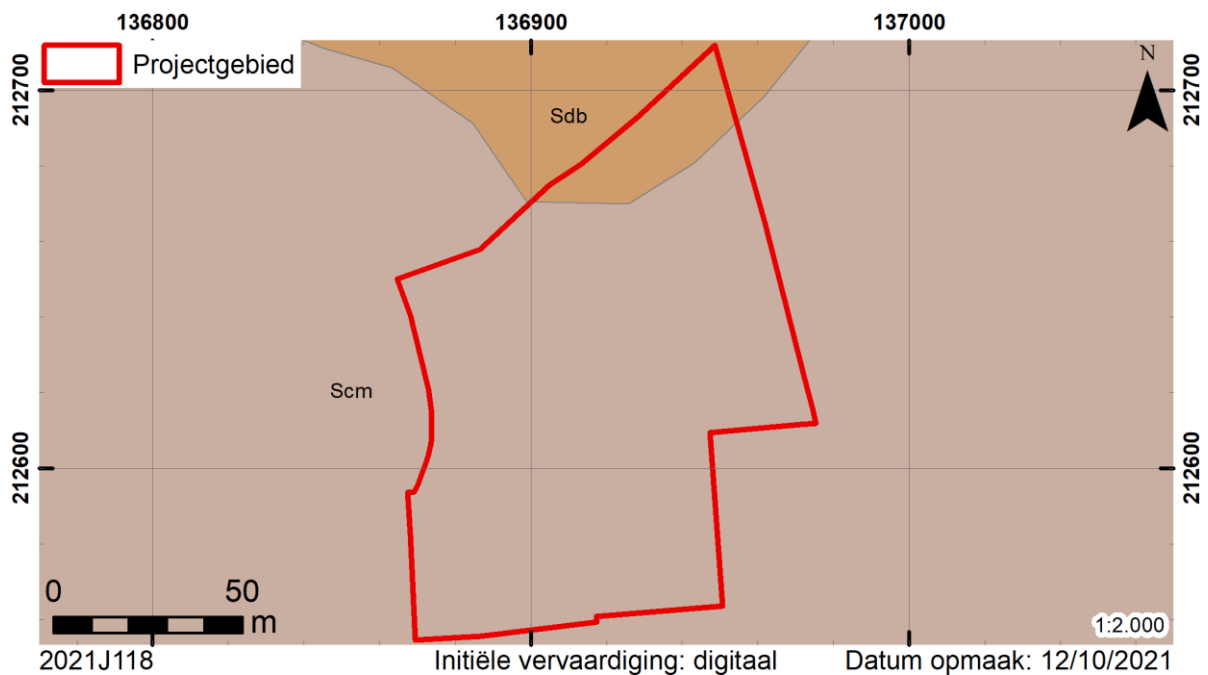
Het grootste deel van het projectgebied staat op de bodemkaart aangeduid als een matig droge lemige zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Scm). Van Ranst & Sys beschrijven deze gronden als plaggenbodems met een antropogene A horizont die meer dan 60 cm dik is en donkerbruin of donkergrijs van kleur is¹⁰. Het humusgehalte van de bouwvoor schommelt tussen 4 en 5 %. De plaggengrond is optimaal vochthoudend gedurende het voorjaar en droogt sterk uit in de zomermaanden. Roestverschijnselen beginnen in het plaggendek tussen 60 en 90 cm.¹¹

Het uiterste noorden van het studiegebied wordt omschreven als een matig natte lemig zandbodem met structuur B horizont (Sdb).

⁹ Jacobs *et al.* 2001, 18.

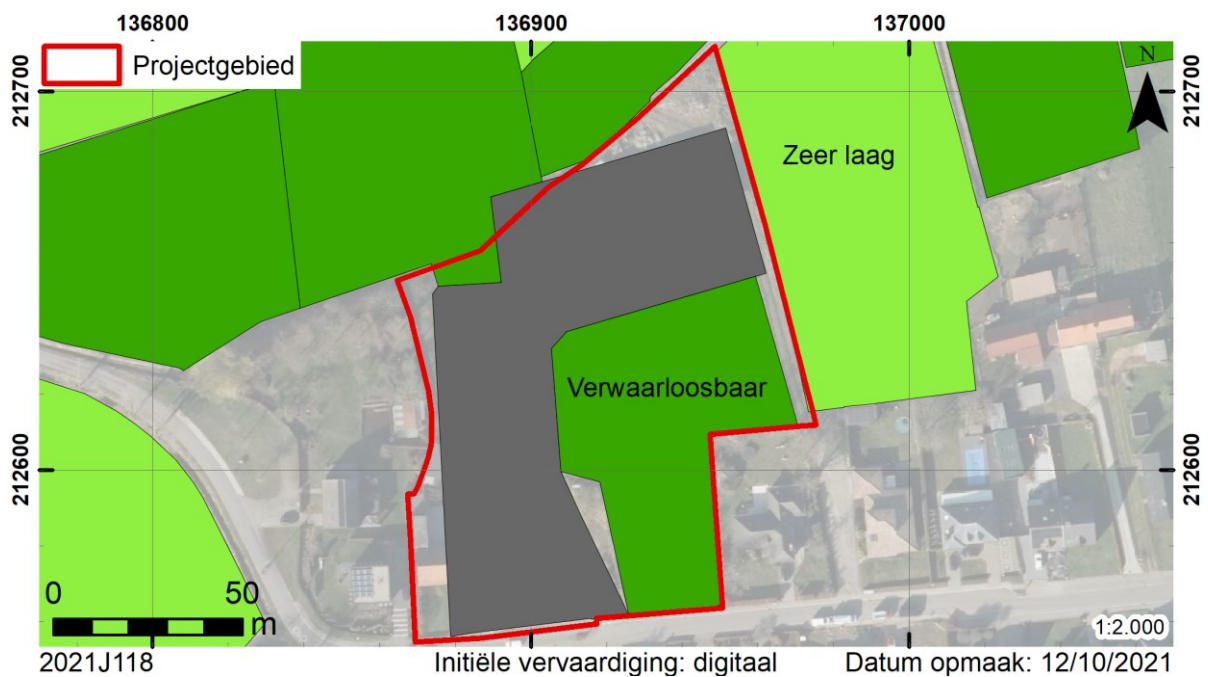
¹⁰ Hierbij dient de bemerking gemaakt te worden dat er bij de beschrijving van de bodemkaart geen onderscheid gemaakt werd tussen “echte” plaggenbodems en bolle akkers met een heel andere ontstaansgeschiedenis.

¹¹ Van Ranst & Sys 2000, 147.

Kaart 7. Situering op de bodemkaart¹².

Binnen het projectgebied staat de potentiële bodemerosie deels aangeduid als 'verwaarloosbaar'. Voor het overige is geen concrete informatie beschikbaar.

Kaart 8. Situering op de potentiële bodemerosiekaart (AGIV WMS).

2.2.1.4. Aardkundige waarnemingen

Voorafgaand aan het huidige onderzoek werd binnen het projectgebied nog geen aardkundig onderzoek uitgevoerd. Aan de overzijde van de Haagstraat, op perceel 83F, werd wel een putboring

¹² Databank Ondergrond Vlaanderen 2017.

uitgevoerd op 5 februari 2021 (Boring 1440-B-BWW-68955¹³). In totaal werden bij deze putboring 50 aparte lagen onderscheiden tot een diepte van 140 m. Aangezien de dieptemeting van deze lagen steeds afgerond werd per meter is de beschrijving slechts beperkt bruikbaar. Volgens de lithologische beschrijving nam de teelaarde de bovenste meter in beslag, hieronder was sprake van geelbruin middelmatig zand tot een diepte van 3 m. Dit werd gevolgd door een pakket geelbruin middelmatig zand met geelbruine leemlagen en schelplagen dat reikte tot een kiezellaag op 9-9,5 m-mv. Aangezien de diepgaandere boorbeschrijving niet zinvol is in het kader van het huidige onderzoek, wordt deze niet verder besproken.

Teneinde een duidelijk beeld te krijgen met betrekking tot de bodem binnen het projectgebied werd een beperkt onderzoek door middel van controleboringen uitgevoerd. Hierbij werden 4 boringen geplaatst (kaart 9).

Hierbij kon worden vastgesteld dat de dikte van de donker (grijs)bruine teelaarde schommelt tussen 60 en 88 cm, waarbij de dikte in oostelijke richting afneemt. De dikke antropogene humus A horizont kan toegeschreven worden aan de inrichting van het projectgebied als bolle akker omstreeks de 15de/16de eeuw. In het zuidoosten van het studiegebied, ter hoogte van de boring 1, bedroeg de dikte uitzonderlijk 115 cm (figuur 2).

Figuur 2. Boorprofiel van boorpunt 1.

Deze afwijking is toe te schrijven aan de aanwezigheid van een bolle akkergracht die het onderzocht areaal met een noordwest-zuidoost verloop doorkruist. De perceelsgracht is reeds zichtbaar op historische kaarten uit de 19de eeuw (cf. 2.2.2.3). Binnen dit pakket werden kleine fragmenten baksteen gevonden. Dat de bouwvoor van recente aard is, wordt bevestigd door de aanwezigheid van plastic in boring 4.

De teelaarde ging bij vrijwel alle boringen onmiddellijk abrupt over in de moederbodem, die (donker) tot (licht) (geel)grijs van kleur was en uit lemig zand bestond. Centraal en in het oosten van het projectgebied (ter hoogte van boringen 2 en 3) vertoonde de C horizont roestverschijnselen (Cg). Ter

¹³ <https://www.dov.vlaanderen.be/data/boring/2021-185115>

hoogte van boring 4 zijn deze gleyvlekken vanaf een diepte van ca. 75 cm niet meer te zien in het moedermateriaal (figuur 3).

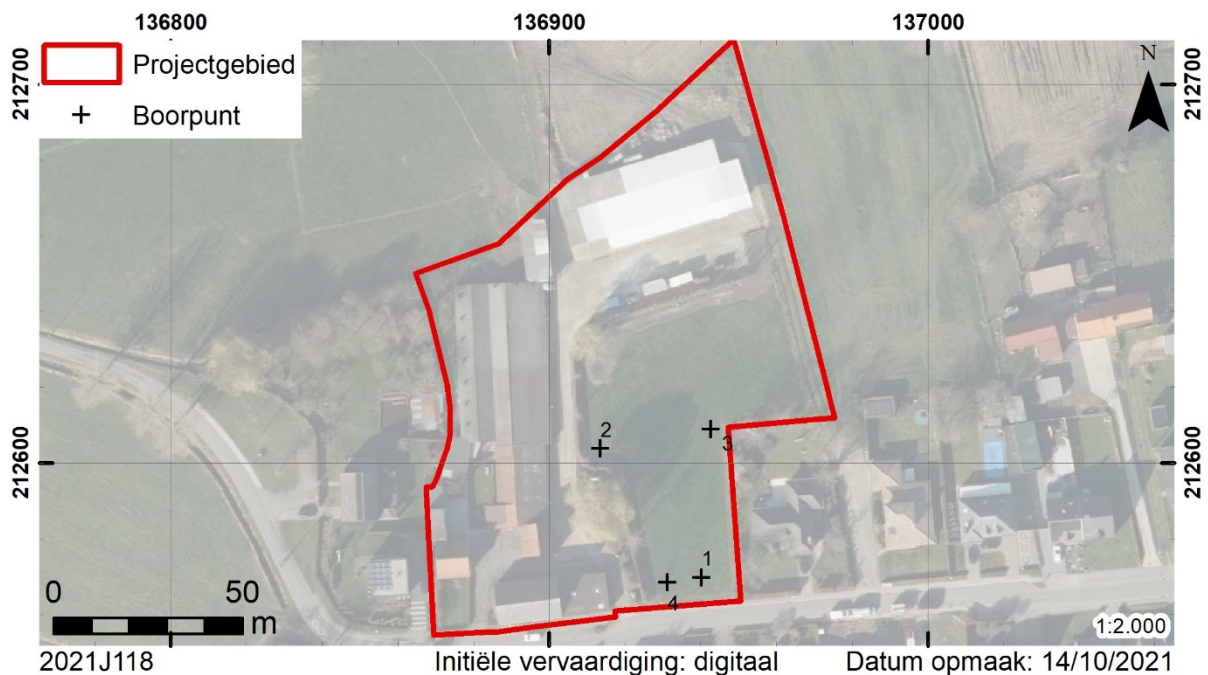

Figuur 3. Boorprofiel van boorpunt 4.

Hoewel volgens de bodemkaart in het centrale deel van het onderzoeksgebied geen verwachting is van een (restant van een) B horizont, werd ter hoogte van boring 2 op een diepte van 88 cm onder het maaiveld een restant van een verweerde aanreikingslaag opgeboord (figuur 4). Concreet gaat het om een erg donkerbruin pakket van amper 7 cm dik, waarbij de grens tussen de teelaarde en de B horizont niet scherp te trekken was. Daaruit valt te concluderen dat de bouwvoor binnen het projectgebied dermate dik was dat de B horizont volledig is opgenomen in dit antropogeen pakket. Occasioneel zijn plaatselijk nog restanten van een B horizont te herkennen.

Figuur 4. Boorprofiel van boorpunt 2.

Kaart 9. Situering van de controleboringen op de meest recente luchtfoto (AGIV WMS).

2.2.2. Historische beschrijving

2.2.2.1. Middeleeuwen

De oudste vermelding van het Waasland dateert uit 821, wanneer de Waasgouw vermeld wordt in een brief van Lodewijk de Vrome (778-840). Hierin wordt de *Pagus Wasia* beschreven als een administratief rechtsgebied binnen het Karolingische rijk. Het Waasland was vermoedelijk oorspronkelijk al een *dominium* of heerlijkheid. Door het Verdrag van Verdun (843) werd de Schelde een belangrijke grens tussen West-Francia en Midden-Francia. Deze opdeling had vooral belangrijke gevolgen voor de geschiedenis van Beveren.¹⁴ Vanaf 933 maakte het Waasland deel uit van het burggraafschap (kasselrij) van Gent.¹⁵ Vanaf de 11de eeuw ontstonden langs de landweg tussen Antwerpen en Brugge de eerste kleine nederzettingen in het Waasland.¹⁶

In deze periode was het grootste deel van het Waasland bedekt door aaneengesloten bossen die gekend waren als het *Koningsforeest*. Aangrenzend hieraan lagen heidegronden en stuifzandgronden (*wastinen*). Deze laatste kunnen waarschijnlijk gesitueerd worden ter hoogte van de strook van stuifzandgronden die het Waasland min of meer in twee snijdt.¹⁷ Het geheel van bossen en wastinen was de exclusieve eigendom van de Karolingische vorsten en later (vanaf de 9de eeuw) van de graven van Vlaanderen, die deze gronden gebruikten als geprivilegieerd jachtgebied. Algemeen wordt aangenomen dat er hierdoor geen mogelijkheid was voor de ontwikkeling en groei van nederzettingen

¹⁴ Verwerft 2018.

¹⁵ De Maesschalck 2019. 66-67.

¹⁶ Verwerft 2018.

¹⁷ Verhulst 1995. 117.

in het Wase binnengebied voor de 13de eeuw. Recent archeologisch onderzoek wijst echter op een vroegere aanwezigheid van erven in het meer centrale deel van het Waasland. Een eerste duidelijke aanwijzing hiervoor was de aanwezigheid van een erf uit de 10de eeuw in het centrum van Beveren.¹⁸ Een belangrijker bewijs hiervoor is echter het palynologisch onderzoek dat werd uitgevoerd voor een vroegmiddeleeuwse site in Sint-Niklaas. Hierbij kon worden vastgesteld dat er toen reeds sprake was van een sterke menselijke exploitatie van het landschap.¹⁹

De oudste geschreven bron met betrekking tot Vrasene dateert uit de 12de eeuw. In de periode tussen 1149 en 1166 werd naar de plaats verwezen als *Vrasne*. In 1187 werd dit *Frasna* of *Frasena* en ook in 1196 werd de plaats *Frasne* genoemd. In 1223 werd de benaming *Frassene* gebruikt.

De naam heeft vermoedelijk betrekking op de ligging nabij de beek Verre. De naam van deze beek is meer dan waarschijnlijk afkomstig van het pre-Germaanse *Parris*. Een naam die op zijn beurt afkomstig zou zijn van het oudere *Parsis* en als oudste vorm *Parasis* had. Ook het toponiem Vrasene kan op deze wijze herleid worden tot het oude *Prasnâ*, het oudere *Prasinâ* en de oervorm *Parasinâ*. Deze naam zou afkomstig zijn van de zijstroom (de huidige Vrasenebeek) die dezelfde naam had als de hoofdstroom (de Verre of *Parasis*) met toevoeging van het suffix *-inâ*.

De betekenis van *pars-* kan worden herleid tot “kleur” (vb. het Duitse *Farbe*). De variant op *pars-*, het Indo-Europese *bhers-*, werd ook in het Latijn gebruikt bij de benaming voor ijzer, namelijk *ferrum*. De metaalnamen zijn hoofdzakelijk gebaseerd op kleurnamen. Zo is ijzer vernoemd naar de roestige rode kleur van ijzererts. Op basis van deze vaststellingen kan vermoed worden dat de Verre, en daarna ook Vrasene, vernoemd zijn naar de toenmalige bodem die vermoedelijk roestrood kleurde door de aanwezigheid van ijzeroer. Indien de naam Vrasene effectief een pre-Germaanse oorsprong heeft, kan gesteld worden dat de plaats reeds voor de 2de eeuw v.C. bewoond of gekend was.²⁰

Bij de eerste schriftelijke vermelding van Vrasene in 1137, werd het dorp samen genoemd met de kloosterstichting Saleghem op haar grondgebied. Reeds in 1138 werd de Saleghemse abt belast met de hervorming van het kanunnikenkapittel van Drongen tot een premonstratenzerabdij, waardoor Saleghem een ‘curtis’ of hof werd met een belangrijk eigen grondbezit, afhankelijk van Drongen. Het is historisch bewezen dat Saleghem in de 12de en 13de eeuw een centrum was van waaruit het landontginningswerk in het laagland rond Vrasene werd gestimuleerd. Talrijke bewaarde

¹⁸ Van Neste & De Puydt 2019.

¹⁹ Van Neste & De Puydt 2020.

²⁰ Gysseling 1978, 155-158.

pachtcontracten bewijzen dit, o.m. uit 1281 voor het in cultuur gebrachte Saleghembroek. Ook de priorij van Kluize op de wijk Koevoorde was reeds in de 13de eeuw belangrijk voor de landontginning.²¹

Het dorpscentrum van Vrasene ontstond op een kleine hoogte te midden van lager gelegen wei- en akkerland. De van oorsprong romaanse Heilig-Kruiskerk (12de eeuw) werd in de 15de eeuw in gotische stijl verbouwd. Na enkele barokke aanpassingen in de 17de eeuw, kreeg de kerk pas zijn actuele uitzicht door de neogotische uitbreiding en restauratie in de 19de eeuw.²² De oudste fases van de bouwgeschiedenis van dit kerkgebouw (romaans, gotisch en pre-romaanse bewoningssporen) werden uitvoerig archeologisch onderzocht²³ n.a.v. een grondige restauratie in 1979-1980.

De eerste occupatie van Vrasene zou volgens J. de Wilde echter aanvankelijk gevestigd zijn op het *Klein Laar*, ten westen van het projectgebied, dat toponymisch verwijst naar een open plek in het bos.²⁴ Wellicht verloor deze locatie mettertijd aan belang door de komst van de Heilig-Kruiskerk, die een nieuwe aantrekkingspool werd voor bewoning. Ook de wijken *Kanton* en *Koefering* zouden van oudere stempel dan het huidige dorpscentrum zijn. Omtrent de toponymische oorsprong van *Koefering* of *Couveringhe* bestaat enigszins wat onenigheid. Zo poneert R. Weemaes dat het toponiem teruggaat op het Middelnederlandse woord *coeveren*, wat zoveel betekent als “terugkrijgen” of “herwinnen” en ons daarmee herinnert aan verloren gegane maar opnieuw in bezit genomen gronden.²⁵ Anderzijds kan in het toponiem ook het woord koefering herkend worden, dat bestaat uit een combinatie van ‘koe’ en ‘vering’, een synoniem voor ‘weide’. Hiermee verwijst *Couveringhe* naar “koeweide”.

Na 1200 werd gestart met een grootschalige ontginning van het *Koningsforeest*. Dit gebeurde hoofdzakelijk onder invloed van de graven zelf, de kerkelijke instellingen, alsook enkele pioniers. Bij deze ontginning werden de oude loofbomen gekapt en werden de gronden in gebruik genomen als landbouwareaal. Deze ontginningsbeweging had uiteraard een grote invloed op de demografische, landschappelijke en cultuurhistorische ontwikkeling van het Waasland.²⁶

De ruime omgeving van het projectgebied wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van bolle akkers. Op basis van historische en archeologische gegevens kan deze landbouwworm gedateerd worden omstreeks de 15de eeuw. Hierbij werd de koepelvorm van de akker aangezet van op het oorspronkelijke oppervlak, wat tijdens archeologische onderzoeken kon worden vastgesteld door de graafsporen die gradueel dalen naar de gracht toe. Deze daling doet zich algemeen voor over een afstand van 8 tot 10 m ten opzichte van de grachtrand. Het centrum van het perceel blijft vrijwel steeds onaangeroerd.

²¹ Weemaes R. 1986, pp. 26-28.

²² Demey A. 1986, pp. 62-68.

²³ Van Hove R. 1994, p. 11.

²⁴ Weemaes 1986, 20.

²⁵ Weemaes 1986, 22.

²⁶ Verwerft 2018.

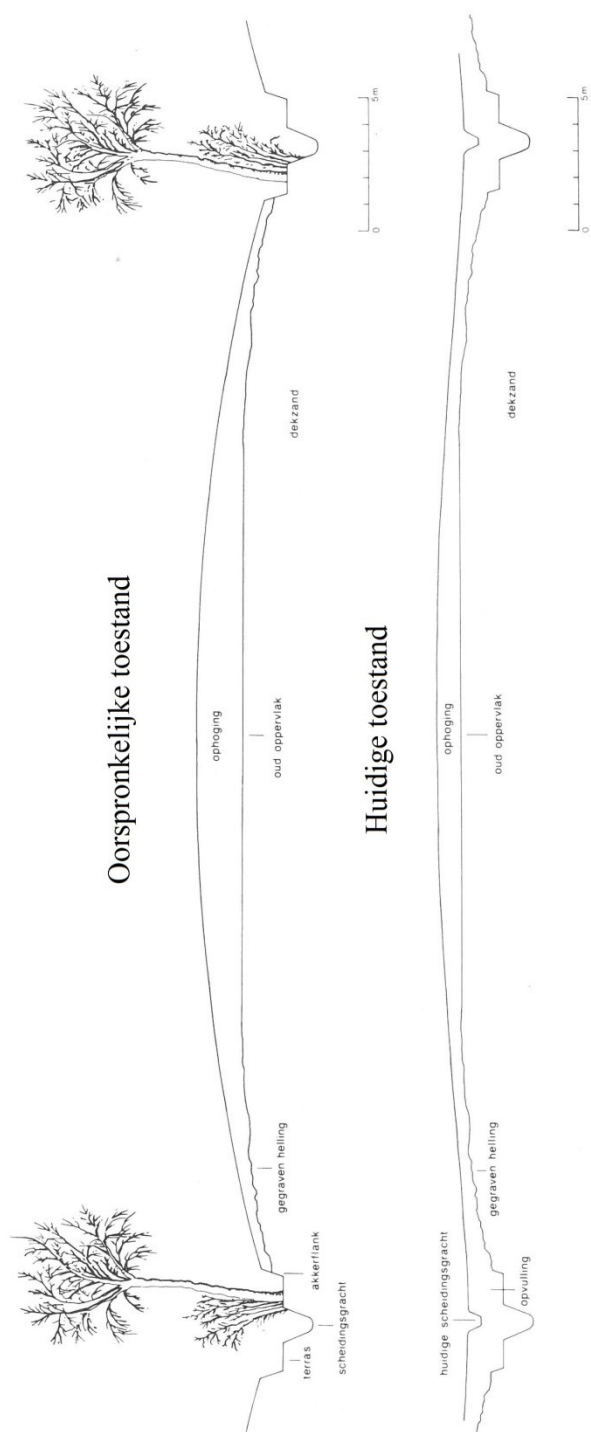
Door de aanleg van de helling werd het oorspronkelijke niveau ter hoogte van de gracht met 60 tot 80 cm verlaagd. De grond die hierbij vrijkwam was over het algemeen minder interessant voor landbouwdoeleinden en werd vermoedelijk naar het centrum van de akker gebracht en open gespreid. Voor de ophoging van de bolle akkers was echter meer grond nodig dan gerecupereerd kon worden door het in helling leggen van de kavels. De grond hiervoor werd bekomen bij de aanleg van brede en diepe grachten aan de randen van de kavels.

Voor het graven van de grachten werd begonnen vanaf de basis van de reeds gegraven helling (60-80 cm onder het oorspronkelijke maaiveld). Eerst werd een strookvormige verdieping gemaakt over een breedte van 3 tot 4 m en een diepte van 40-50 cm. Centraal daarin werd de scheidinggracht gegraven met een breedte en diepte die varieerde tussen 1 en 1,5 m. Hierdoor ontstond aan weerszijden een terras van ± 1 m breed. Op deze terrassen werden vaak bomen zoals eik, beuk, wilg, plataan of (vanaf het midden van de 17de eeuw) populier geplant. De vrijgekomen grond werd op het hellend terrein geplaatst en met een molbord opgevoerd en verspreid over de kavel. Door gebruik te maken van deze techniek moest de graver de grond maximaal anderhalve meter opwerpen, terwijl het hoogteverschil tussen het centrum van de akker en de bodem van de gracht 3 tot 3,5 m bedroeg. Ten gevolge van de opvulling van deze grachten, de omliggende terrassen en de afgegraven randen door nivellerende beploeging ontstaat een beeld van een “schijngracht” die tot 8 m breed kan zijn.²⁷

Naast deze brede grachten kunnen bolle akkers ook gewone perceelgrachten hebben aan maximaal twee zijden. Dergelijke grachten hebben een gemiddelde breedte en diepte van 1 tot 1,5 m ten opzichte van de oorspronkelijke akkerrand en zijn niet trapvormig aangelegd. Of deze gewone grachten voorkomen is afhankelijk van de benodigde grond voor de ophoging van de akker, het afwateringssysteem van de diepere grachten en de al dan niet gelijktijdige aanleg van aangrenzende bolle akkers. Over het algemeen komen echter enkel de bredere en diepere grachten voor.²⁸

²⁷ Van Hove 1997. 299-303.

²⁸ Van Hove 1997.304-305.

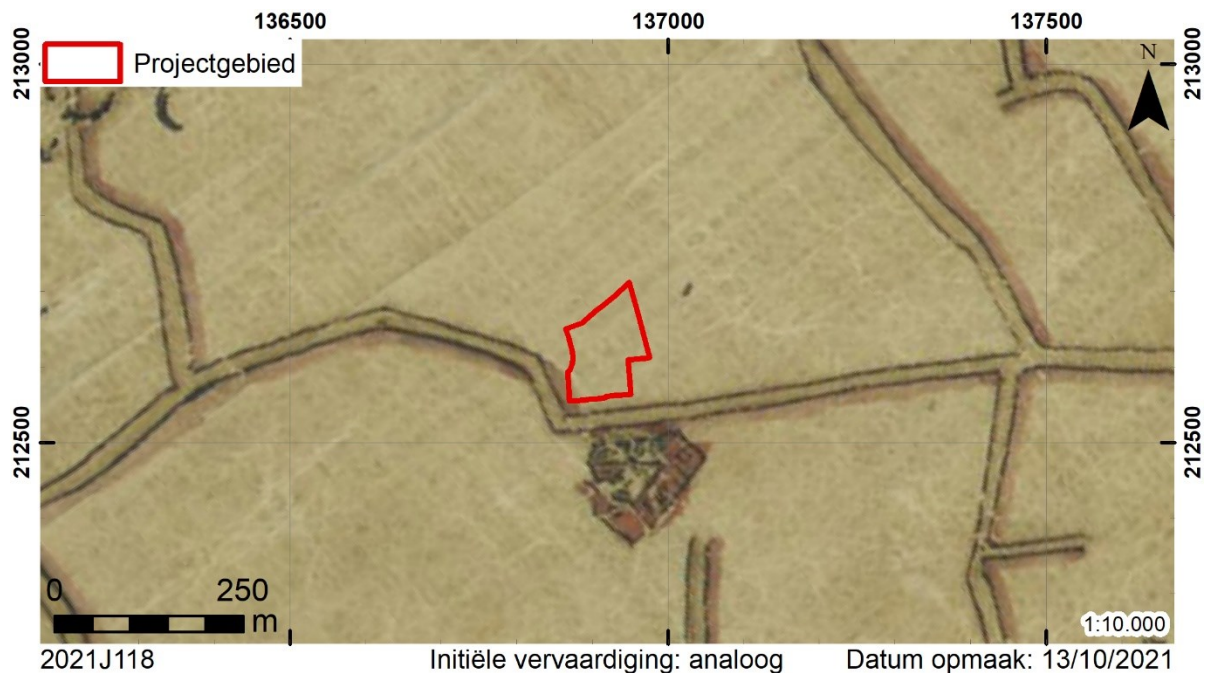

Figuur 5. Profiel van een bolle akker bij de aanleg en nu²⁹.

²⁹ Van Hove 1997, 300.

2.2.2.2. Nieuwe tijd

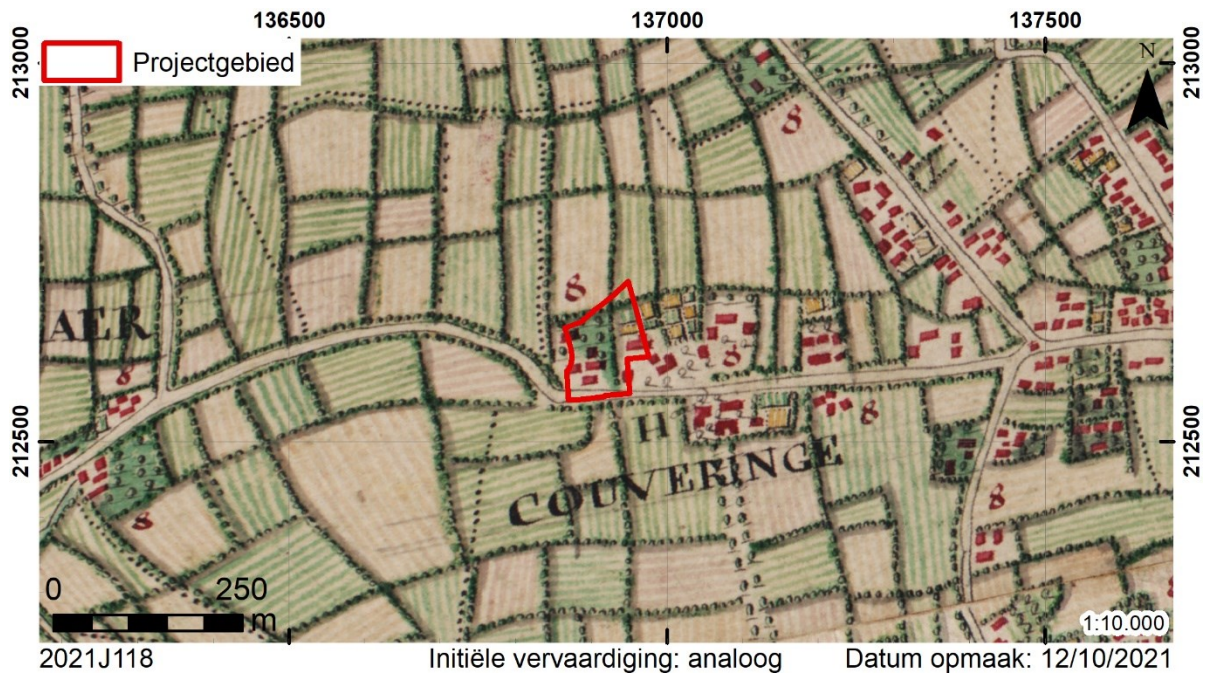
De oudste gekende cartografische weergave van het projectgebied is terug te vinden op een figuratieve kaart van het Waasland, opgesteld door Van Landeghem (1651) (kaart 10). Hierop wordt het zuiden van het studiegebied begrensd door de voorloper van de huidige Haagstraat. Binnen het projectgebied lijkt geen bebouwing aanwezig te zijn, aan de overzijde van de straat wel.

Kaart 10. Situering op de figuratieve kaart van het Waasland uit 1651³⁰.

De jongere Ferrariskaart, die omstreeks 1777 werd opgesteld, toont voor het eerst bebouwing binnen het onderzochte areaal (kaart 11). Het westelijke deel van het projectgebied lijkt te zijn ingenomen door een erf met meerdere gebouwen. Ook langs de oostelijke onderzoeksgrens bevindt zich bebouwing. Verder meldt de Ferrariskaart in het oosten van het studiegebied de aanwezigheid van een moestuin. Enkel het uiterste oosten staat aangeduid als akkerland.

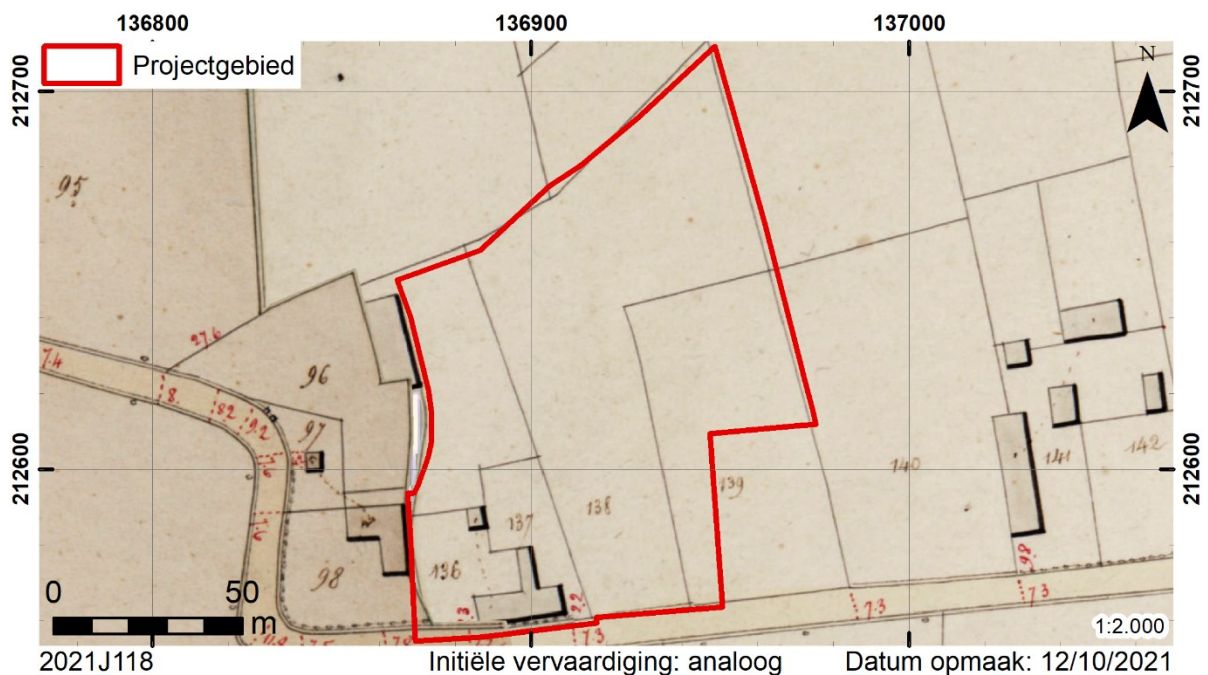
³⁰ Van Landeghem 1651.

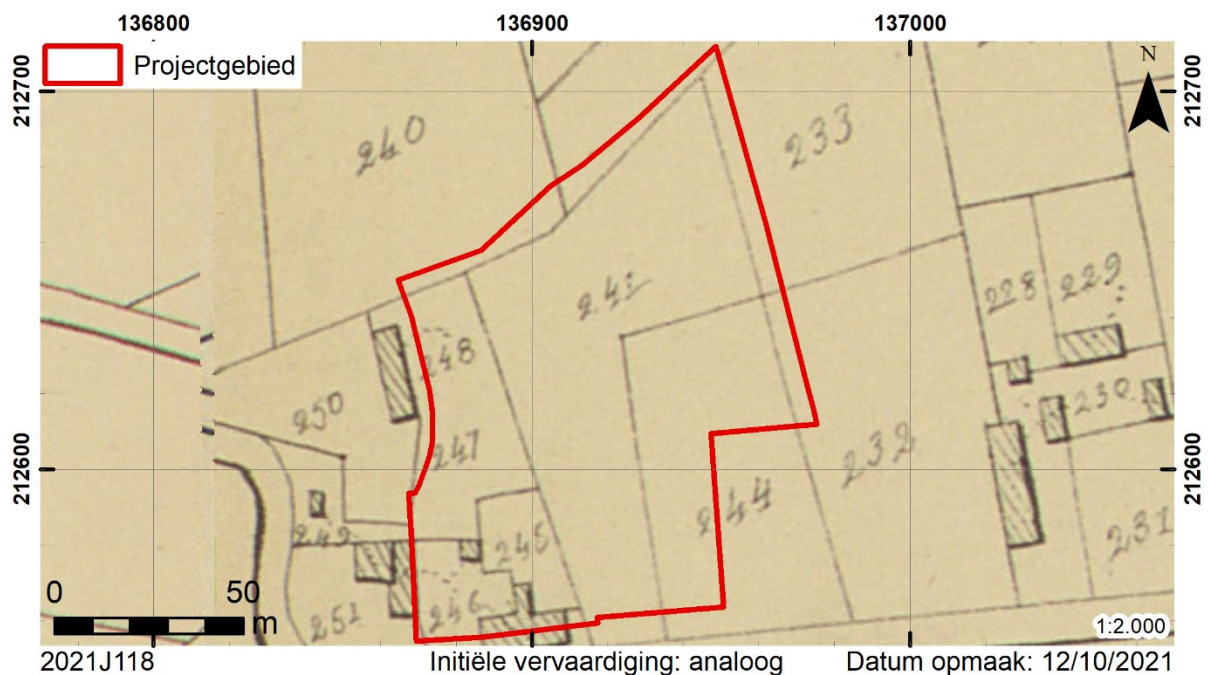
Kaart 11. Situering op de Ferrariskaart (AGIV WMS).

2.2.2.3. Nieuwste tijd

In de loop van de 19de eeuw zijn het merendeel van de gebouwen binnen het projectgebied verdwenen (kaart 12; kaart 13). Enkel het gebouw langsheen de Haagstraat en één bijgebouw zijn nog steeds aanwezig. In hoeverre het om dezelfde gebouwen gaat, dan wel om een herbouw, is niet met zekerheid te zeggen. Voorts valt af te leiden dat de huidige perceelsgrenzen teruggaan tot minstens midden 19de eeuw. Gezien de aanwezigheid van bolle akkers, kunnen deze mogelijk tot de 15de/16de eeuw herleid worden.

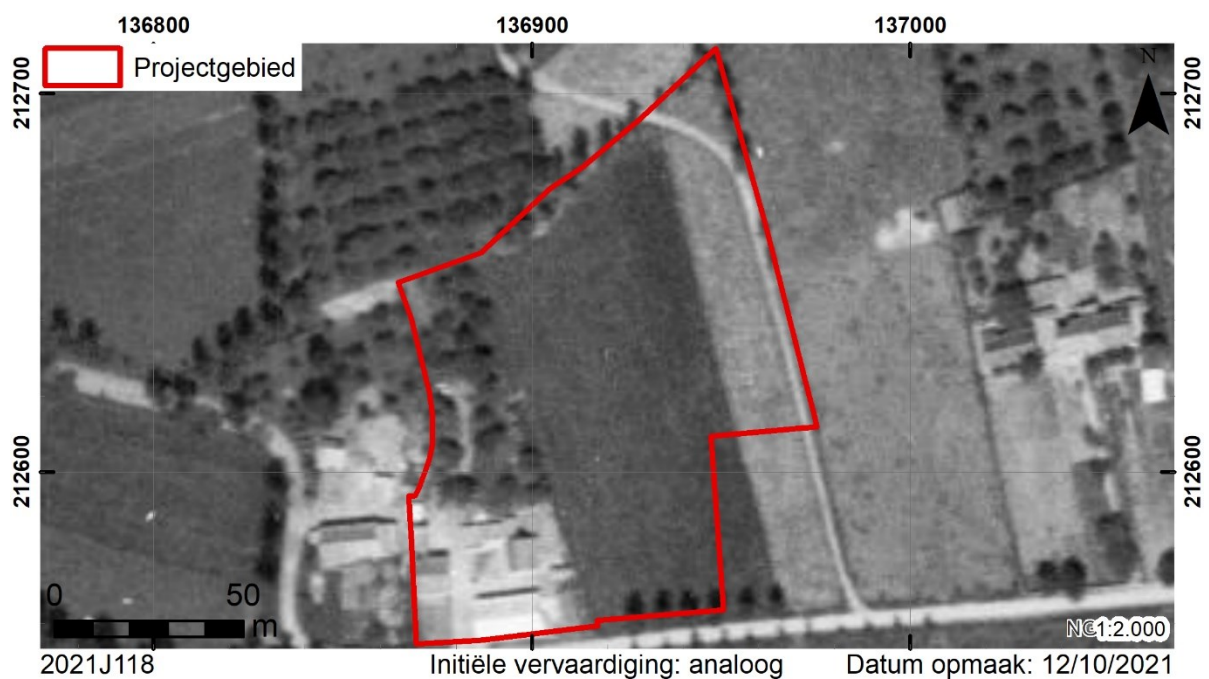

Kaart 12. Situering op de Atlas der Buurtwegen (AGIV WMS).

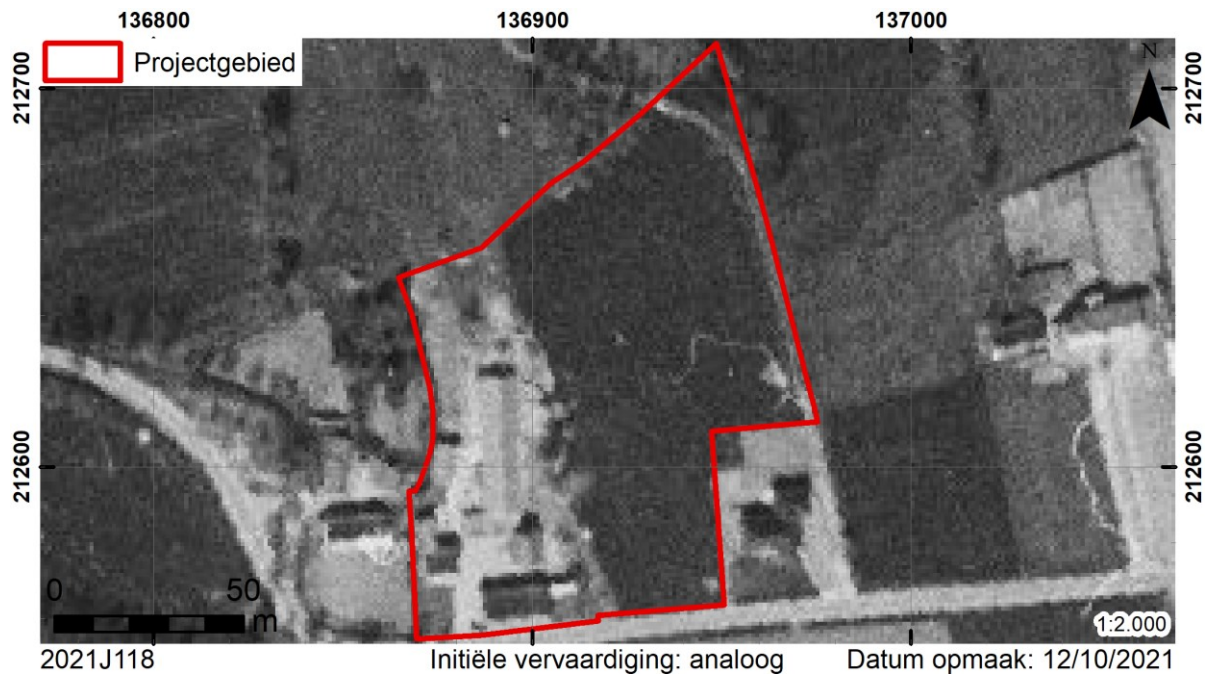
Kaart 13. Situering op de kadasterkaart van Popp (AGIV WMS).

Een luchtfoto uit 1952 toont dat de situatie ter hoogte van het projectgebied vrijwel ongewijzigd is (kaart 14). Met uitzondering van de twee eerder gemelde gebouwen, blijft het onderzochte areaal vrij van bebouwing. Het noordwestelijke deel wordt daarbij ingenomen door een beboste zone, terwijl het grootste, oostelijke deel in gebruik is als akkergrond. In het zuidwesten zijn tevens verhardingen te bemerken.

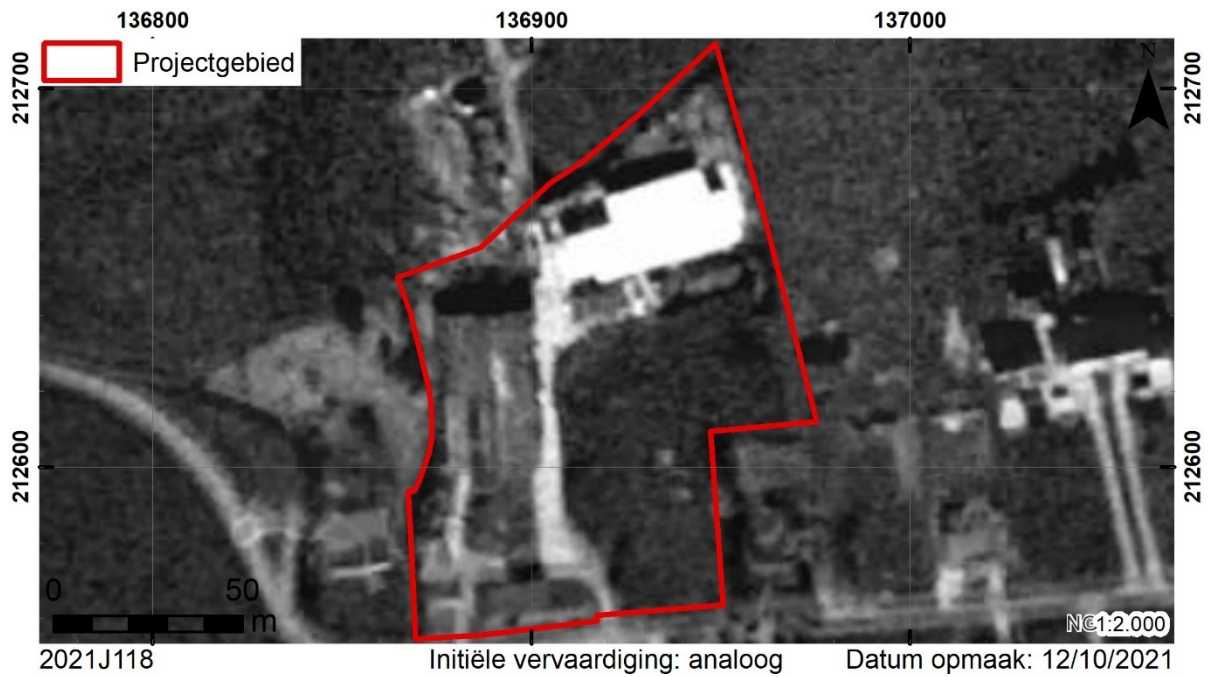
Kaart 14. Situering op een luchtfoto uit 1952 (NGI - ArcGIS Online).

Recentere luchtfoto's illustreren een quasi gelijkaardig beeld met betrekking tot het onderzoeksgebied. Afgaande op een luchtfoto uit 1971 lijken de bomen in het noordwesten te zijn gerooid in functie van een uitbreiding van een landbouwbedrijf (kaart 15). Op deze locatie is namelijk een stalling opgericht, die tot op heden in gebruik is.

Kaart 15. Situering op een luchtfoto uit 1971 (AGIV WMS).

Nog recenter, in 1995, kent de stalling een aanbouw met aansluitende stallen in het noorden (kaart 16). Tot slot diende ook een deel van de akker plaats te ruimen voor het landbouwbedrijf. Voortaan wordt het uiterste noordoosten van het onderzoeksgebied ingepalmd door een gebouw (loods?) met rondom verhardingen. Het beeld dat we zien op de luchtfoto komt overeen met hetgeen de meest recente luchtfoto ons toont (kaart 17).

Kaart 16. Situering op een luchtfoto uit 1995 (NGI - ArcGIS Online).

Kaart 17. Situering op de meest recente luchtfoto (AGIV WMS).

2.2.3. Archeologisch kader

In de ruimere omgeving van het projectgebied toont de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) diverse archeologische waarden, die zich hoofdzakelijk concentreren in de dorpskern van Vrasene (kaart 18). Dit is wellicht eerder het gevolg van intensere bouwactiviteit in het dorpscentrum van Vrasene ten opzichte van de meer landelijke delen, dan een reflectie van de historische realiteit.

Vooraf archeologisch onderzoek ten zuidoosten van het onderzoeksgebied licht ons in over de vroegere menselijke aanwezigheid in de omgeving. Zo vond op ± 500 m afstand van het projectgebied

naar aanleiding van een verkaveling aan de Smisstraat een proefsleuvenonderzoek door Monument Vandekerckhove plaats.³¹ Het onderzoek bracht resten van een midden-Romeinse nederzetting aan het licht, waaronder een twintigtal paalkuilen, een waterput en gracht-en greppelsegmenten. Uit deze resultaten volgde het advies voor een opgraving, dat werd uitgevoerd door Erfpunt.³² De site aan de Smisstraat is nog niet opgenomen in de CAI.

Tijdens het vlakdekkend onderzoek werden in totaal 58 archeologisch relevante sporen aangetroffen. Binnen dit sporenbestand konden drie hoofdgebouwen, twee palenrijen en één waterput onderscheiden worden. De datering van de gebouwen steunde op de vondsten, gebouwtypes en/of ¹⁴C-dateringen. Daarbij is structuur 1A te plaatsen aan het einde van de 2de eeuw en de 3de eeuw. Structuur 1B dateert uit de 1ste eeuw. Dat beide structuren niet contemporain waren, wordt bovendien bevestigd door het gegeven dat de plattegronden elkaar deels overlappen. De datering van structuur 2 is daarentegen onduidelijk. Hoewel een datering uit de 3de eeuw evengoed mogelijk is stamt dit gebouw uit de 2de eeuw, ook al wijst de uitgevoerde ¹⁴C-datering op een vroegere datum. De waterput, die zich tussenin de structuren bevond, neigt naar een 2de-eeuwse datering. Het is daarbij niet duidelijk tot welke structuur de waterput juist behoorde.

Behalve de paalkuilen en de waterput was nog een gracht aanwezig. Deze doorkruiste het onderzochte areaal in oost-westelijke richting en werd op zijn beurt oversneden door twee palenrijen. Al deze sporen dateren uit de 15de-16de eeuw en zijn in verband te brengen met agrarische activiteiten. Na het dichten van de gracht vond de aanleg van bolle akkers plaats.

Het archeologisch onderzoek leverde een kleine 1000-tal artefacten op, waaronder aardewerk, steen, metaal en glas. Onder het arsenaal aan aarden vaatwerk bevond zich zowel handgevormd als gedraaid vaatwerk. In de meeste gevallen gaat het om Romeins vaatwerk, waarbij enkele een meer gedetailleerde datering toelieten. Zo werd in paalkuil S6 een fragment van een geverniste beker gerecupereerd, die afgaande op de klei en de deklaag te linken is aan de productie uit Xanten in 69/70 na Christus.³³ De hoofdmoot is aangetroffen bij het uitsorteren van de zeefresidu's uit potstal S12 en betreft aardewerk. Daarbij is de fragmentatiegraad van het materiaal dermate groot dat de scherven, buiten enkele fragmenten kruikwaar, mortaria, Terra Sigillata/Nigra en Pompejaans rood, geen nauwere determinatie toelieten. Aanvullend werd onder het lithisch ensemble een deel als prehistorisch materiaal bestempeld, waarvan het gros afkomstig is uit de potstal. Eén silexfragment met sporen van percussie en debitage (wellicht productieafval) werd gerecupereerd uit paalkuil S31.

³¹ Scheltjens & Acke 2016.

³² Van Neste & De Puydt (in voorbereiding).

³³ Brulet, Vilvorder & Delage 2010, 336-338.

De bij uitstek markantste vondst gebeurde bij het aanleggen van een werkput. In een verlaten dassenburcht kwam namelijk een grotendeels reconstrueerbare dolium aan het licht, die was afgedekt door een volledige maalsteen (figuur 6). Concreter is de dolium van een zeer courant, globulair type met platte naar binnen georiënteerde rand (type Gose 356-358). Deze vorm is alomtegenwoordig vanaf de Flavische tijd tot de 3de eeuw. De binnendiameter van de rand bedraagt 33 cm en de diameter van de buik is 48 cm. De sterk verweerde maalsteen uit vesiculaire basaltlava was het onderste deel van een met de hand aangedreven maalsteenkoppel. De exacte betekenis van de depositie, die gezien de volledigheid van de dolium en de maalsteen wellicht intentioneel van aard was, is vooralsnog niet geheel duidelijk. Wel liet het feit dat het om een integraal bewaarde dolium gaat een residu-analyse toe. Daaruit bleek dat het recipiënt verrassend genoeg werd geconsumeerd om plantaardig olie en recenter zuivel in op te slaan. Normaliter doen dergelijke dolia dienst voor de productie en/of opslag van *garum*, zo blijkt uit onderzoek op dolia uit Nederweert-Wessemerdijk³⁴, Aardenburg³⁵ en Valkenburg.³⁶

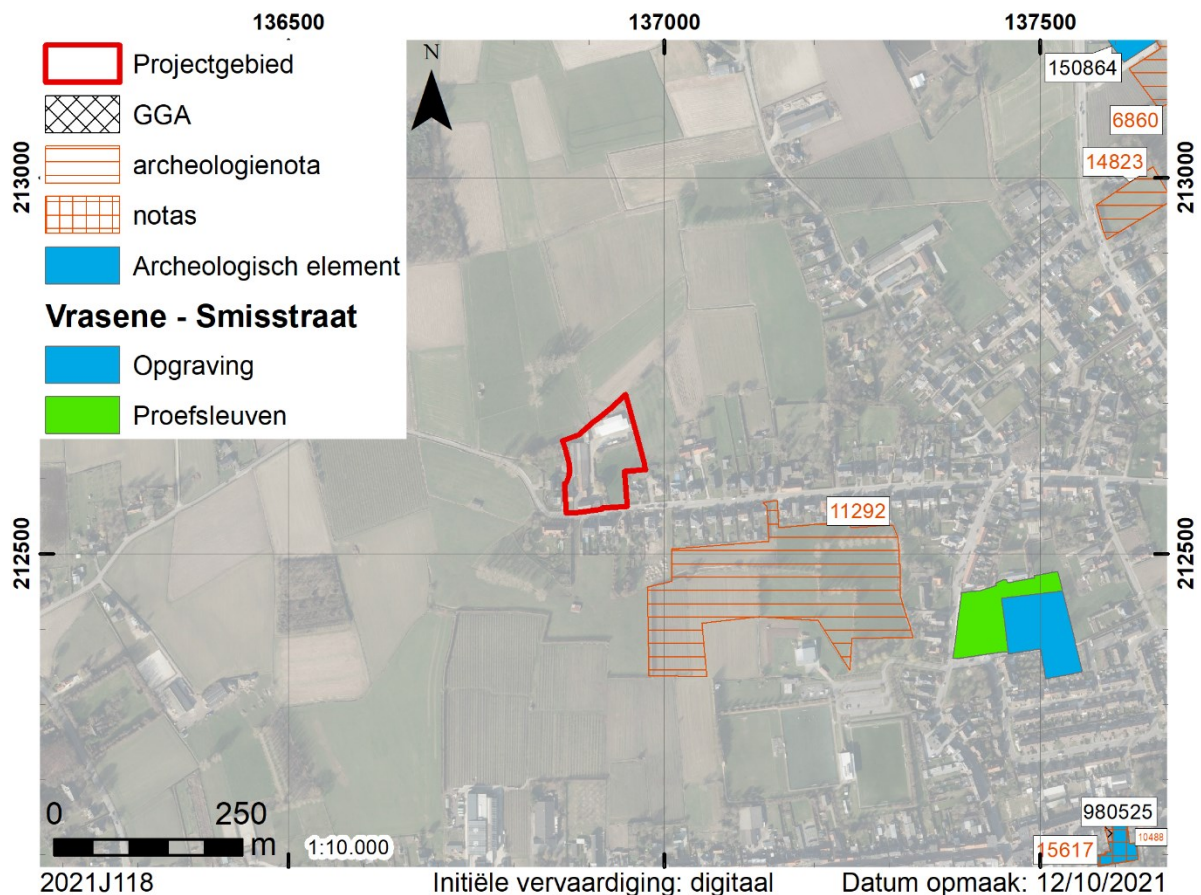
Figuur 6. Vondstnummer 1: de dolium en maalsteen *in situ*.

³⁴ Bruekers 1986

³⁵ De Clercq & Van Dierendonck 2008

³⁶ Bult & Hallewas 1986

Palynologisch en macrobiotisch onderzoek bood tot slot enkele inzichten omtrent het landschap in de 2de eeuw na Chr. Kenmerkend voor de omgeving was een halfopen landschap op de overgang van de Wase Cuesta naar de Scheldepolders. Aannemelijk is de aanwezigheid van een uitgestrekt moerasbos ter hoogte van de polders. Dit zou het sterke pollensignaal van els verklaren. Op de hoger gelegen Cuesta bevonden zich dan enkele arme eiken-beukenbossen of eikenbossen met in de beekdalen elzen-vogelkersenbossen. Het grootste deel van de Wase Cuesta was echter ontgonnen om plaats te maken voor bouw- en grasland. De aanwezigheid van begrazingsindicatoren en mestschimmels wijst naar alle waarschijnlijkheid op veeteelt. De oorspronkelijke vegetatie was gedegenerereerd tot heide, vermoedelijk als gevolg van overbegrazing door het vee.

Kaart 18. Gekende archeologische waarden³⁷.

Naar aanleiding van een geplande verkaveling op nog geen 100 m ten zuidoosten van het projectgebied, werd door Studiebureau Archeologie een bureauonderzoek opgesteld (AN 11292).³⁸ In navolging hiervan moet nog een landschappelijk booronderzoek en proefsleuvenonderzoek plaatsvinden.

³⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021b; Agentschap Onroerend Erfgoed 2021a.

³⁸ De Raymaecker & Van Roy 2019.

Ten noordnoordoosten van het onderzochte areaal bevindt zich de site Vrasene-Heuvelsdam (CAI 31857). In deze zone zijn er bij prospectie door vrijwilligers concentraties ijzertijdaardewerk aan het licht gekomen.³⁹

Op de nieuwbouwzone van toenmalig Profruco cv kwamen bij onderzoek door de Archeologische Dienst Waasland (heden Erfpunt) in 2007-2008 archeologisch relevante resten uit meerdere perioden aan het licht (CAI 150864).⁴⁰ Niet alleen een grafcirkel uit de vroege- of midden-bronstijd werd aangesneden, maar tevens twee nederzettingszones uit de late ijzertijd. De grafcirkel met een diameter van 25 m leverde slechts een handvol artefacten op. Behalve één vierbeukig woonstalhuis van circa 16 op 7,50 m op de ene occupatiezone, werd op de andere zone enkel een rij éénschepige gebouwenplattengronden herkend. Een jonger éénschepig gebouw, dat wellicht in de (vroege) Gallo-Romeinse periode thuishoorde, doorsneed het woonstalhuis. Het huistype was betrekkelijk zeldzaam en wijst op een occupatie in de late ijzertijd, wat gesterkt wordt door het vondstmateriaal uit de paalkuilen. Frappant is de oriëntatie van beide nederzettingszones parallel aan enkele perceelsgreppels, waarin Gallo-Romeins aardewerk aanwezig was. Of hier sprake is van enige bewoningscontinuïteit van de ijzertijd tot in de Romeinse periode, valt vooralsnog niet uit te sluiten. Verdere analyse op de sporen en het vondstenensemble zal de chronologie en de betekenis van de vindplaats verder kunnen verfijnen.

Gezien het belang van de aangetroffen *archaeologica*, besloot de Archeologische Dienst Waasland (heden Erfpunt) bij de bedrijfsuitbreiding van Belgische Fruitveiling cvba op de aanpalende terreinen in 2013 meteen over te gaan tot prospectie met ingreep in de bodem (CAI 220152).⁴¹ Daarbij werden restanten van een cultuurlaag aangesneden, die gezien diens stratigrafie moet dateren van voor de laat-16de-eeuwse inundaties van de Scheldepolders. Het aangetroffen aardewerk was handgevormd en neigt naar een ruime datering in de ijzertijd en de Romeinse periode. Mogelijk gaat het om verploegd materiaal dat van de nabijgelegen nederzetting afkomstig is. Of de cultuurlaag daadwerkelijk ressorteerde onder een ruimer bewoningsareaal van de nederzetting die zich op hoger gelegen plaatsen in de omgeving bevond, is moeilijk met zekerheid uit te maken. Ook enkele grachten uit de nieuwe tot nieuwste tijd kwamen aan het licht. Gezien het lage potentieel op kenniswinst, werd geen bijkomend archeologisch onderzoek geadviseerd.

Naar aanleiding van de aanleg van een bufferbekken en een nieuwe loods op de terreinen van de Belgische Fruitveiling, werd door Erfpunt een bureauonderzoek opgesteld (AN 6860).⁴² Weinig

³⁹ Van Roeyen 1995, 31-32.

⁴⁰ Van Neste & De Puydt (in voorbereiding).

⁴¹ Van Neste & De Puydt (in voorbereiding).

⁴² Van Neste & De Puydt 2018.

verrassend gold een bijkomend archeologisch onderzoek als besluit. Vermits er geopteerd werd voor een uitgesteld archeologisch traject (de zone dient immers in gebruik te blijven als boomgaard totdat de vergunning bekomen wordt), dient het proefsleuvenonderzoek nog uitgevoerd te worden.

Eveneens aan de Provinciale Baan, ditmaal ter hoogte van huisnummer 34, werd voor een nieuwbouwproject een bureauonderzoek opgesteld door BAAC (AN 14823). Hoewel verder onderzoek werd opgelegd, is dit tot op heden nog evenmin uitgevoerd.

Op geruime afstand ten zuidoosten van het projectgebied is de voorgaande jaren sprake van intensere onderzoeksactiviteit. Zo werd in 1979 ter hoogte van de Heilige Kruiskerk een pijlpunt uit het mesolithicum aangetroffen (CAI 31851). Bij de opgravingen werd hier een organisch colluviaal pakket aangesneden, dat aarden vaatwerk uit de metaaltijden en de Romeinse tijd bevatte. Diverse afzettinglagen onder de nivelleringslaag van de romaanse kerk werden onderscheiden. Daarbij bleek het pakket echter sterk verstoord te zijn door 17de en 18de-eeuwse graven. Gedurende de volle middeleeuwen werd de romaanse kerk uit onder meer Romeins recuperatiemateriaal opgericht. Tussen 1350 en 1400 vonden herstellingswerken plaats, om vervolgens in de tweede helft van de 15de eeuw vervangen te worden door een gotisch exemplaar. Ten noorden van deze parochiekerk botste men bij rioleringswerken in 1989 aan de Brugstraat op een weg met minstens zes niveaus en ophogingslagen, die dateren vanaf de 11de eeuw (CAI 39035). Het mag weinig verbazen dat het merendeel van de gekende archeologische waarden in deze zone, namelijk het historisch dorpscentrum van Vrasene, hoofdzakelijk te situeren zijn vanaf de volle en late middeleeuwen. Geschreven bronnen en cartografisch materiaal wijzen bijvoorbeeld op de alleenstaande hoeve Sleutelof (CAI 39083), gelegen langs de Brugstraat, dat een restant betreft van de vroegere heerlijkheid *De Sleutel*. Mogelijk gaat de hoeve terug tot een veel oudere kern.

Een prospectie met ingreep in de bodem aan de Oude Dorpsstraat, uitgevoerd door All-Archeo, leverde bijvoorbeeld (puin)kuilen, greppels, paalsporen en muurresten uit de nieuwe en de nieuwste tijd op (CAI 980525).⁴³ De oudste sporen gingen slechts terug tot de late middeleeuwen. Wegens onvoldoende potentieel op kenniswinst, werd beslist het terrein vrij te geven.

Nog aan de Oude Dorpsstraat stelde Erfpunt in 2016 een bureauonderzoek op naar aanleiding van de realisatie van een woonzorgcentrum (CAI 1592).⁴⁴ Ondanks het hoge potentieel werd beslist om het terrein vrij te geven. Uit cartografisch materiaal bleek namelijk dat het grootste deel van het onderzoeksgebied door bouw- en sloopactiviteiten ernstig verstoord werd in de laatste eeuwen.

⁴³ Reusens 2020.

⁴⁴ Van Neste & De Puydt 2016.

2.2.4. Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Het projectgebied is gesitueerd net binnen de grens van het traditionele landschap van het Land van Waas. Ten noorden van het onderzochte areaal bevindt zich het lagergelegen veengebied, de huidige Scheldepolders. De bodem wordt gekenmerkt door een matig droge lemige zandbodem met een diep antropogene humus A horizont. Uit historisch en cartografisch bronnenmateriaal is gebleken dat in het zuiden en het westen van het projectgebied vanaf de 18de eeuw steeds bebouwing aanwezig was. Een plaatsbezoek wees uit dat een groot deel hiervan onderkelderd is met beerputten. De oostelijke helft van het studiegebied bleef steeds gevrijwaard van bebouwing en was in gebruik als akkergrond. Het digitaal hoogtemodel laat zien dat de ruime omgeving omstreeks 15de/16de eeuw grotendeels werd omgevormd tot bolle akkers. Het is zeer aannemelijk dat dit eveneens het geval was binnen de onderzoeksgrenzen. Controleboringen en 19de-eeuwse kaarten tonen overigens aan dat een bolle akkergracht deze zone doorkruist. Sedert 1995 bevond zich in het noordoosten van het onderzoeksgebied een gebouw met verhardingen. Afgaande op cartografische bronnen gaat het gebouw langsheen de Haagstraat, dat momenteel dienstdoet als schuur, mogelijk terug tot de 18de eeuw. Ook hier bevindt zich onder het huidige maaiveld een beerput. Binnen het projectgebied is vandaag nog steeds een landbouwbedrijf gevestigd.

2.2.5. Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

Het projectgebied bevindt zich op een gradiëntzone van een hoger gelegen naar een lagergelegen landschap, waarbij in de omgeving diverse naamloze waterlopen stromen. Daarmee is het onderzoeksgebied gelegen in een zone met gunstige omgevingsfactoren voor de mens om er zich in het verleden te vestigen en kent het bijgevolg een hoog potentieel op archeologisch relevante restanten. Onder andere voor prehistorische sites is dit een gunstige locatie. Onderzoek wijst namelijk op het belang van de nabijheid van open water voor de aanwezigheid van steentijd artefactensites⁴⁵.⁴⁶ Hierbij lijkt de afstand van ± 250 m de bovengrens te zijn⁴⁷.

Hoewel de regio rond Vrasene op archeologisch vlak tot dusver nog verre van onontgonnen is, tonen de gekende archeologische waarden gaande van het mesolithicum, de metaaltijden, de Romeinse tijd, de middeleeuwen tot in de nieuwe tijd het belang voor menselijke occupatie in de streek aan. Concreet bestaat het gekende archeologisch erfgoed uit vondsten en sporen van bewoning en in mindere mate begraving, weginfrastructuur en agrarische activiteiten.

Ondanks het feit dat het oostelijke deel van het projectgebied tot op vandaag gevrijwaard gebleven is van bebouwing, is de kans niet onbestaande dat een groot deel van het bodemarchief in deze zone

⁴⁵ De Bie et. al. 2019, 49.

⁴⁶ Van Gils et. al. 2019, 7; 38.

⁴⁷ Van Gils & Meylemans 2017.

niet intact bewaard is. Cartografisch materiaal uit de 19de eeuw toont namelijk de aanwezigheid van een perceelsgracht met een noordwest-zuidoost verloop die deze onbebouwde zone doorkruist. Dit, in combinatie met het digitaal hoogtemodel, doet vermoeden dat het hier om een bolle akkergracht gaat, wat werd bevestigd door controleboringen op het terrein (cf. 2.2.1.4). Gezien de verregaande verstoringsdiepte die gepaard gaat met de aanleg ervan (cf. 2.2.2.1), is het uiterst waarschijnlijk dat eventueel aanwezig archeologisch erfgoed thans zo goed als volledig verdwenen is.

2.2.6. Impact van de werken

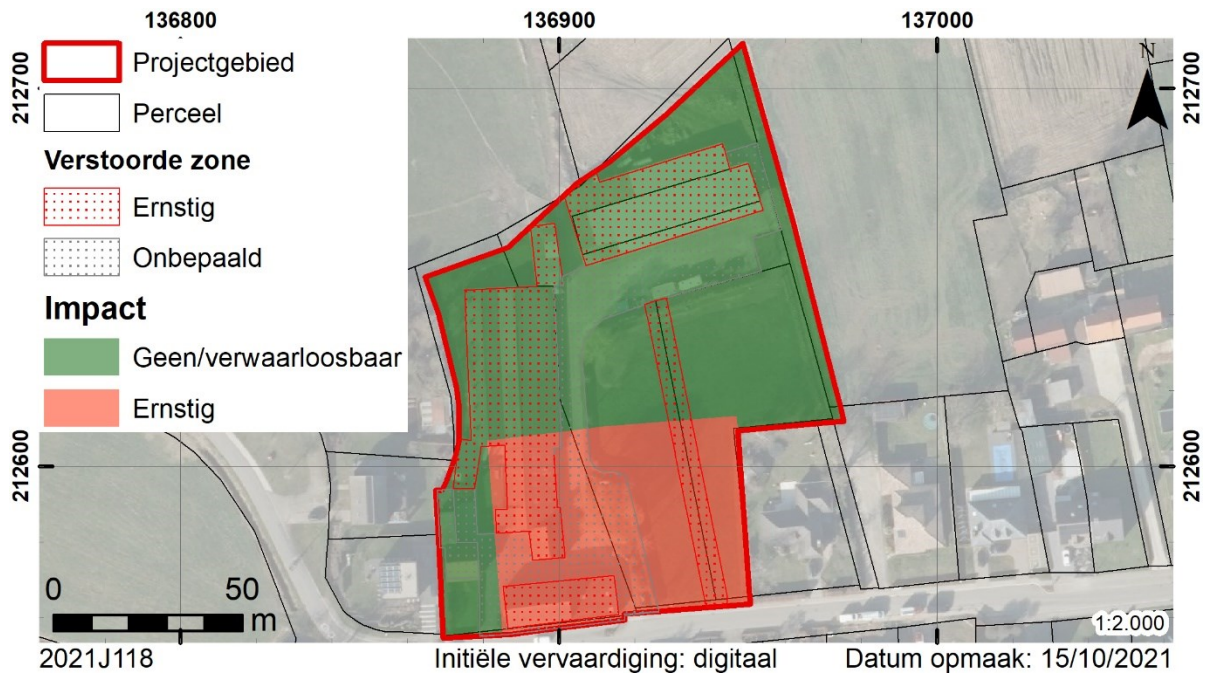
De totale oppervlakte van de betrokken percelen bedraagt 10 850,22 m². Het grootste deel van dit projectgebied valt echter buiten de voorziene verkaveling, waardoor hier geen sprake zal zijn van enige impact op eventueel archeologisch erfgoed.

Enkel de zuidelijke zone, ter hoogte van de Haagstraat, met een oppervlakte van ± 3 361,11 m² zal daadwerkelijk verkaveld worden. In de memorie van toelichting bij het Onroerenderfgoeddecreet wordt bij verkavelingen steeds uitgegaan van een totale verstoring:

“... De rechtstreekse impact van de vergunde werken is [...] relatief beperkt, in tegenstelling tot andere stedenbouwkundige vergunningen: het gaat veelal enkel om de aanleg van wegenis en nutsleidingen. De grootste impact op de ondergrond van verkavelingvergunningen ligt evenwel in de woningen en aanhorigheden die later gerealiseerd zullen worden binnen de verkaveling. De verkavelingvergunning is echter de eerste stap in dit proces en de verkavelaar is degene die het initiatief voor de ontwikkeling neemt, waardoor dit de meest aangewezen fase is om het archeologisch onderzoek uit te voeren. Door het ontbreken van grootschalige ingrepen in de bodem in deze fase, houden de vrijstellingen voor het bijvoegen van een bekrachtigde nota geen rekening met de aspecten rond de oppervlakte van de ingreep in de bodem”.

Dientengevolge kan gesteld worden dat bij de geplande werkzaamheden al het mogelijk aanwezige archeologische erfgoed vernield zal worden, waardoor in principe moet worden uitgegaan van een ernstige verstoring (kaart 19).

In deze moeten we echter rekening houden met de aanwezige verstoringen binnen de te verkavelen zone. Zo zijn de stallen en schuren in het westelijke deel reeds grotendeels tot geheel voorzien van beerputten, waardoor hier reeds sprake is van een ernstige verstoring van het archeologisch archief. Enkel het oostelijke deel lijkt enigszins gevrijwaard te zijn gebleven van recente verstoringen. Hier is echter sprake van de aanwezigheid van een voormalige bolle akkergracht die het weiland min of meer in twee zones verdeeld.

Kaart 19. Overzicht van de impact van de werken.

2.2.7. Advies

De verkaveling zal in drie fasen gerealiseerd worden. In een eerste fase zullen enkel loten 5 en 6 gerealiseerd worden. Na afbraak van de schuur kunnen loten 3 en 4 volgen. Pas in een derde fase, na de afbraak van de stalling, zullen ook loten 1 en 2 verkaveld kunnen worden. Concreet houdt dit in dat een verder onderzoek in eerste instantie sowieso enkel kan plaatsvinden in het uiterst oostelijke deel van de voorziene verkaveling, in een zone van $\pm 1\,500\text{ m}^2$.

Hoewel deze zone een hoog archeologisch potentieel kent en het bodemarchief gezien het langdurig gebruik als akkerland er op het eerste gezicht vrijwel intact lijkt, is een vervolgonderzoek met ingreep in de bodem kosten-baten niet verantwoord. Controleboringen op het terrein hebben immers aangetoond dat dwars over deze zone een diepe perceelsgracht loopt, die eventueel aanwezig archeologisch erfgoed grotendeels vernield zal hebben. Voor het overige bevinden zich onder de af te breken schuur en stalling meerdere beerputten, wat impliceert dat de ondergrond er reeds ernstig verstoord is. Daarnaast zou door de beperkte oppervlakte van de geplande werken, evenals deze van de zone waar wel een quasi intact bodemarchief verwacht wordt, het ruimtelijke inzicht te gering zijn om tot nuttige kenniswinst te kunnen leiden. Bijgevolg geldt het advies om het volledige projectgebied vrij te geven.

3. Synthese

In het kader van het bureauonderzoek werden meerdere onderzoeksvragen vooropgesteld. Onderstaand zullen deze bondig beantwoord worden:

- Wat zijn de gekende landschappelijke en aardkundige gegevens?
 - o Het projectgebied is gesitueerd net binnen de grens van het traditionele landschap van het Land van Waas. Ten noorden van het onderzochte areaal bevindt zich het lagergelegen veengebied, de huidige Scheldepolders.
 - o Het projectgebied is gelegen boven de Formatie van Lillo. De bodem wordt gekenmerkt door een matig droge lemige zandbodem met een diep antropogene humus A horizont.
- Wat is het historisch landgebruik? Welke invloed kan dit hebben gehad op de bewaring van eventueel archeologisch erfgoed?
 - o Op basis van historische kaarten en luchtfoto's kan gesteld worden dat in het zuiden en het westen van het projectgebied sinds de 18de eeuw meerdere gebouwen opgericht waren. Enkele daarvan zijn in de loop der jaren afgebroken geweest maar steeds was een gebouw aanwezig langsheen de Haagstraat, op precies dezelfde locatie als de schuur die vandaag nog bestaat. Hieronder bevindt zich een beerput. De oostelijke helft van het projectgebied bleef tot kort voor de laatste eeuwwisseling in gebruik als landbouwland. Binnen het projectgebied is een landbouw-, melk- en rundveebedrijf gevestigd, dat met de constructie van een gebouw in het noordoosten van het onderzoeksgebied in 1995 uitbreidde.
- Zijn er gekende archeologische waarden aanwezig binnen of in de omgeving van het projectgebied?
 - o De gekende archeologische waarden in de omgeving zijn erg divers. Op verschillende locaties rondom het onderzochte areaal is prehistorisch materiaal gevonden. Nog in de buurt is een bronstijd grafheuvel gekend, alsook occupatiesporen uit de ijzertijd. Op nog geen 500 m ten zuidoosten van het projectgebied zijn aan de Smisstraat bij vlakdekkend onderzoek nederzettingssporen uit de Romeinse tijd (1ste tot 3de eeuw na Chr.) aangetroffen. Sporen uit de vroege middeleeuwen zijn evenwel tot dusver niet aangesneden in de regio. Wel dient in de omgeving nog een aantal prospectieonderzoeken met ingreep in de bodem uitgevoerd te worden. Archeologische waarden vanaf de volle middeleeuwen situeren zich dan weer voornamelijk in de historische dorpskern van Vrasene, ten oosten van het projectgebied.

- Wat is de kans dat archeologische sites aanwezig zijn binnen het projectgebied?
 - Niet onbestaande. De oostelijke helft van het projectgebied is grotendeels steeds gevrijwaard gebleven van bebouwing, waardoor de bodemopbouw er bestaat uit een Ap-(B)-C-profiel. Deze zone wordt echter doorsneden door een diepe perceelsgracht die eventueel aanwezig archeologisch erfgoed reeds vernield zal hebben. Ter hoogte van de huidige schuur en stallingen is de kans op de aanwezigheid van archeologische sites onbestaande. Het bodemarchief is er namelijk ernstig verstoord door de aanwezigheid van beerputten onder de gebouwen.
- Indien archeologisch erfgoed verwacht wordt:
 - Hoe kan zich dit manifesteren?
 - Indien steentijdartefacten sites aanwezig zijn, zullen deze zich manifesteren als vondstenconcentraties. Sites vanaf het neolithicum manifesteren zich hoofdzakelijk in de vorm van grondsporen.
 - Zijn er indicaties voor de diepte waarop het archeologisch erfgoed zich kan bevinden?
 - Op basis van het huidige onderzoek is er geen duidelijke indicatie voor de diepte van het archeologisch relevante vlak. Duidelijk leesbare archeologische sporen bevinden zich vermoedelijk pas in de C horizont.
- Wat is de impact van de geplande werken op eventueel archeologisch erfgoed? Welke maatregelen dienen dienaangaande genomen te worden?
 - De afbraak van de bestaande schuur en de huidige stalling zal geen bijkomende negatieve impact hebben, vermits het bodemarchief er reeds diepgaand verstoord is door de aanwezigheid van beerputten.
 - De realisatie van de kavels zal met name ter hoogte van loten 5 en 6 een ernstige impact hebben op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed. Ook hier dient echter rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van een ernstige en grootschalige verstoring door een bolle akkergracht.
 - Hoewel de totale oppervlakte van de voorziene verkaveling $\pm 3\,360\text{ m}^2$ bedraagt, is slechts een oppervlakte van $\pm 1\,500\text{ m}^2$ grotendeels gespaard gebleven van recente verstoringen. Hier dient echter rekening te worden gehouden met een grootschalige verstoring door een voormalige bolle akkergracht die deze zone nog verder opdeelt. Uitgaande van een eerder beperkte verstoringsbreedte van $\pm 6\text{ m}$, kan gesteld worden dat er in totaal nog slechts $1\,205\text{ m}^2$ (mogelijk) niet verstoord werd. Deze zone is opgedeeld in een oostelijk deel van $\pm 442\text{ m}^2$ en een westelijke deel van $\pm 763\text{ m}^2$. Omwille van de beperkte omvang van deze zones, gepaard met de scheiding ervan door de bolle akkergracht, is de kans dat een verder onderzoek – zelfs vlakdekkend –

nuttige kenniswinst zou opleveren, bijzonder beperkt. Er kan dan ook gesteld worden dat de kosten die gepaard gaan met een verder onderzoek niet opwegen tegen de beperkte kenniswinst die dit onderzoek zou opleveren. In het kader van de geplande verkaveling dienen dan ook geen bijkomende maatregelen genomen te worden.

4. Samenvatting

Aan de Haagstraat in Vrasene zal een verkaveling gerealiseerd worden. Aangezien het projectgebied een oppervlakte van 10 850,22 m² heeft, is de opmaak van een archeologienota verplicht.

In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, landschapshistoriek, de topografie, geologie, het bodemgebruik, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De bodem binnen het projectgebied wordt omschreven als een matig droge lemige zandbodem met dikke antropogene humus A horizont. Het uiterste noorden van het studiegebied wordt omschreven als een matig natte lemig zandbodem met structuur B horizont. De potentiële bodemerosie binnen het projectgebied is verwaarloosbaar. De dichtstbijzijnde natuurlijke waterloop bevindt zich op ± 120 m.

Het projectgebied is gesitueerd op een overgangszone van het traditionele landschap van het Land van Waas. Ten noorden van het onderzochte areaal bevindt zich het lagergelegen veengebied, de huidige Scheldepolders. Daarmee is het onderzoeksgebied gelegen in een gebied met gunstige omgevingsfactoren voor de mens om er zich in het verleden te vestigen.

Op basis van historische kaarten en luchtfoto's kan gesteld worden dat in het zuiden en het westen van het projectgebied sinds de 18de eeuw meerdere gebouwen opgericht waren. De oostelijke helft van het projectgebied bleef tot kort voor de laatste eeuwwisseling in gebruik als landbouwland. Binnen het onderzochte areaal is een landbouw-, melk- en rundveebedrijf gevestigd, dat met de constructie van een gebouw in het noordoosten van het onderzoeksgebied in 1995 uitbreidde.

Binnen het projectgebied zelf zijn geen archeologische waarden gekend. Op ruimere schaal is dit wel het geval. Hoewel de regio rond Vrasene op archeologisch vlak tot dusver nog verre van onontgonnen is, tonen de gekende archeologische waarden uit verschillende perioden het belang voor menselijke occupatie in de streek aan. Niettemin zal prospectie met ingreep in de bodem gezien het geringe ruimtelijke inzicht niet leiden tot nuttige kennis toename, wat maakt dat een archeologisch vervolgonderzoek kosten-baten niet verantwoord is. Als advies geldt aldus vrijgave van het projectgebied.

5. Bibliografie

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2021a: *Archeologie* [shapefile], <https://geo.onroerenderfgoed.be/downloads>, agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2021b: *Waarnemingen publiek en privaat* [shapefile], <https://geo.onroerenderfgoed.be/downloads>, agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.
- DATABANK ONDERGROND VLAANDEREN 2017: *Digitale bodemkaart van het Vlaams Gewest: bodemtypes* [shapefile], <https://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/a1547a01-b9fc-40fa-a2eb-009a39c02c7b>, Vlaamse overheid, Departement Omgeving, Vlaams Planbureau voor Omgeving (VPO), Brussel.
- DE MAESSCHALCK E. 2019: *De graven van Vlaanderen (864-1384)*, Leuven.
- DE RAYMAEKER A. & VAN ROY J. 2019: *Archeologienota: de verkaveling aan de Haagstraat te Vrasene (gem. Beveren)*, Tienen.
- GDI-VLAANDEREN 2001: *Tertiair geologische kaart (1/50.000)* [shapefile], <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/06d1a1d7-d46c-43d6-96aa-25225b57dd8b>, Vlaamse overheid, Departement Omgeving, Vlaams Planbureau voor Omgeving (VPO), Brussel.
- GDI-VLAANDEREN 2015: *Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM, raster, 1 m* [GeoTIFF], <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/f52b1a13-86bc-4b64-8256-88cc0d1a8735>, agentschap Informatie Vlaanderen, Brussel.
- GDI-VLAANDEREN 2021: *Grootschalig Referentiebestand (GRB)* [shapefile], <https://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/7c823055-7bbf-4d62-b55e-f85c30d53162>, agentschap Informatie Vlaanderen, Brussel.
- GYSELING M. 1978: Inleiding tot de toponymie, vooral van Oost-Vlaanderen, *Naamkunde* 10.1-2, 1-24.
- JACOBS P., LOUWYE S., POLFLIET T., ADAMS R., VERMEIRE S. & DE MOOR G. 2001: *Quartaairgeologische Kaart van België, Vlaams Gewest, Verklarende tekst bij het Kaartblad (15) Antwerpen (1:50.000)*, Universiteit Gent, in samenwerking met Haecon n.v., rapport AKQ2100/00082, in opdracht van Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBA Administratie Economie, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel.
- JACOBS P., POLFLIET T., DE CEUKELAIRE M. & MOERKERKE G. 2010: *Toelichtingen bij de geologische kaart van België - Vlaams Gewest: kaartblad (15) Antwerpen*, Brussel.
- REUSENS R. 2020: *Nota Vrasene (Beveren) - Oude Dorpsstraat*, Rapporten All-Archeo bvba 1027, Bornem.
- SCHELTJENS S. & ACKE B. 2016: *Archeologische prospectie: Vrasene Smisstraat (prov. Oost-Vlaanderen), basisrapport*, Monment Vandekerckhove, Afdeling Archeologie Rapport 2016/09, Ingelmunster.
- VAN HOVE R. 1997: De 'klassieke' bolle akkers van het Waasland in archeologisch perspectief, *Berichten van de Archeologische Dienst Waasland* 3 (= overdruk uit *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas* 100), 283-328.

- VAN LANDEGHEM A. 1651: *Kaerte figurative van het Land van Waes, opgedragen aen den balliu en schepenen van den landen gemaekt door Van Landegem.*, Rijksarchief Gent [Figuratieve kaart], http://search.arch.be/imageserver/topview.php?FIF=514/514_0549_000/514_0549_000_00433_000/514_0549_000_00433_000_0_0001.jp2.
- VAN NESTE T. & DE PUYDT M. 2016: *Archeologienota Vrasene - Oude Dorpsstraat 2016: bureaonderzoek*, Rapporten van Erfpunt – cel Onderzoek 8, Sint-Niklaas.
- VAN NESTE T. & DE PUYDT M. 2018: *Archeologienota Vrasene - Belgische Fruitveiling 2018: bureauonderzoek*, Rapporten van Erfpunt – cel Onderzoek 73, Sint-Niklaas.
- VAN NESTE T. & DE PUYDT M. 2019: *Beveren – Donkvijverstraat 2017: opgraving*, Rapporten van Erfpunt – team Onderzoek 125, Sint-Niklaas.
- VAN NESTE T. & DE PUYDT M. 2020: *Sint-Niklaas – Heimolenstraat 2018: opgraving*, Rapporten van Erfpunt – team Onderzoek 157, Sint-Niklaas.
- VAN RANST E. & SYS C. 2000: *Eénduidige legende van de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1: 20000)*, Gent.
- VAN ROEYEN J.-P. 1995: Vrasene - Heuvelsdam. In: *Jaarverslag Archeologische Dienst Waasland 2004. Resultaatsverbintenis tussen de projectvereniging ADW en het Agentschap R-O Vlaanderen Onroerend Erfgoed*, 31-32.
- VERHULST A.E. 1995: *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, Brussel.
- VERWERFT B. 2018: Het Land van Beveren, product van de middeleeuwen. In: GOOSSENS C. (ed.), *Beveren – Heerlijk land aan de Schelde*, Tielt, 42-83.
- WEEMAES R. 1986: Vrasen in het bosachtig Wase land. In: *Vrasene int Lant van Waes.*, Beveren, 15-60.